ePublishing

Μακεδονικά

Vol 20, No 1 (1980)

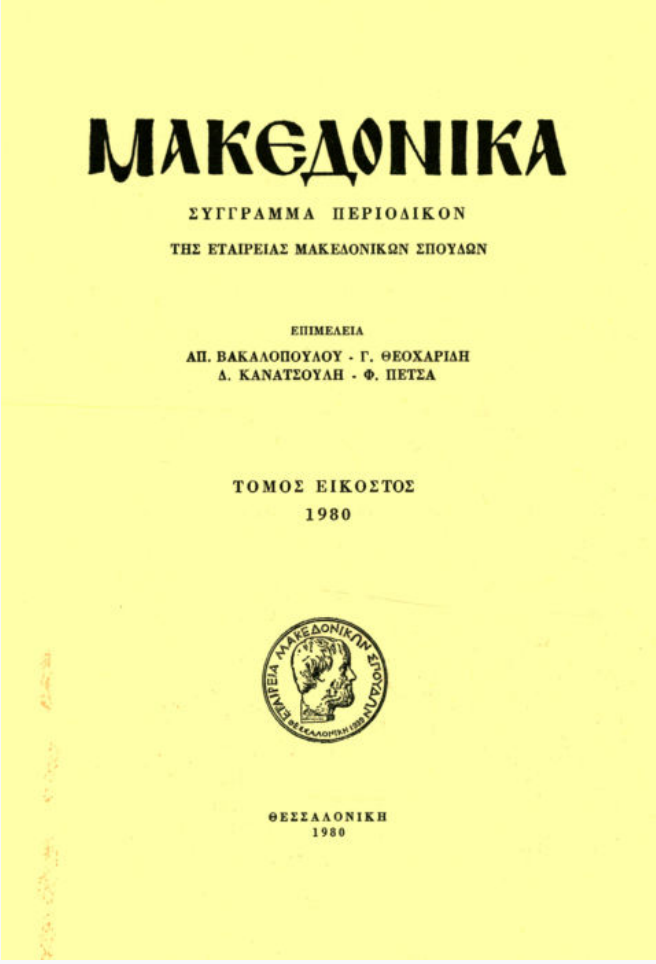
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΑΠ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ
Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ
1980

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1980

Vasilka Tupkova-Zaïmova, Byzance et les Balkans à partir du VIe siècle. Les mouvements ethniques et les états

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: 10.12681/makedonika.419

Copyright © 2015, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1980). Vasilka Tupkova-Zaïmova, Byzance et les Balkans à partir du VIe siècle. Les mouvements ethniques et les états. *Μακεδονικά*, *20*(1), 501–523. https://doi.org/10.12681/makedonika.419

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 16/02/2026 17:49:52

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Vasilka Tupkova-Zaïmova, Byzance et les Balkans à partir du VIe siècle. Les mouvements ethniques et les états, Variorum Reprints, London 1979.

Ἀναδημοσιεύονται 33 μικραὶ μελέται τῆς γνωστῆς βουλγαρίδος ἱστορικῆς συγγραφέως Βασίλκας Τούπκοβα-Ζαΐμοβας, δημοσιευθεῖσαι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1959 καὶ 1978 εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν πίνακα περιεχομένων, ἐκ τῶν ὁποίων μία εἶναι εἰς ρωσικὴν (III), μία εἰς ἑλληνικὴν (VII), μία εἰς γερμανικὴν (VIII) καὶ αἱ ὑπόλοιποι εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν.

Ὁ τόμος δὲν ἔχει ἰδικήν του σελίδωσιν, ἀλλ' ἑκάστη μελέτη διατηρεῖ τὴν σελίδωσιν τῆς πρώτης δημοσιεύσεώς της εἰς τὸ ἑκάστοτε περιοδικόν, οὕτως ὥστε ἡ παραπομπὴ εἰς τὸν τόμον δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἁπλῶς μὲ ἀριθμὸν σελίδος, ἀλλὰ χρειάζεται ὁ αὔξων λατινικὸς ἀριθμὸς τῆς σχετικῆς μελέτης.

Ἐνταῦθα παρουσιάζοντες τὸν τόμον θὰ δώσωμεν σύντομον περίληψιν τοῦ περιεχομένου ἑκάστης μελέτης προβαίνοντες ἐνίοτε καὶ εἰς σχετικὰς παρατηρήσεις, ὅταν πρόκειται περὶ ἱστορικῆς ἀνακριβείας ἢ περὶ σκοπίμου ἢ μὴ διαστρεβλώσεως τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, χωρὶς βεβαίως πολλὰς παραπομπὰς εἰς πηγὰς καὶ βιβλιογραφίαν, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἁπλῆς παρουσιάσεως ἔργου καὶ ὄχι περὶ ἐκτενοῦς βιβλιοκρισίας.

I, 223-230: La compétence des sources byzantins sur la survivance de l'ethnie Thrace.

Ὑποστηρίζεται ὅτι εἰς τὰς μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος βυζαντινὰς πηγὰς τὰ ὀνόματα βαρβαρικῶν ἐθνῶν (Ἰλλυριοί, Θρᾶκες κ.ἄ.) εἰς πολλὰς περιπτώσεις δὲν σημαίνουν φυλετικὴν ἐπιβίωσιν, ἀλλὰ τοπικὴν καταγωγήν. Τοῦτο συμβαίνει συμφώνως πρὸς παλαιοτέραν παράδοσιν, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα ἀνεμείγνυε φυλετικὴν καὶ τοπικὴν καταγωγήν. Συνιστᾶται λοιπὸν προσοχὴ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν σχετικῶν πηγῶν.

Ἡ σ. δὲν ἐλέγχει ὅμως τὰς ἐπὶ τῶν πηγῶν αὐτῶν στηριχθείσας παλαιοτέρας ἐργασίας ἐρευνητῶν καὶ δὲν ἐρευνᾷ ἡ ἰδία τὸν χρόνον, τὸν τόπον καὶ τὸν βαθμὸν τῆς φυλετικῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἐν λόγῳ βαρβαρικῶν ἐθνῶν, ὡς π.χ. τῶν Θρακῶν.

II, 31-46: La politique de Byzance dans ses rapports avec les «Barbares».

Ἡ σ. ἐπανέρχεται (τὸ 1965) εἰς τὸ θέμα τῆς βυζαντινῆς διπλωματίας, τὸ ὁποῖον ἐξητάσθη εἰς τὸ XII Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν εἰς τὴν Ἀχρίδα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1961. Ἀναφέρει μάλιστα τὴν κυρίαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀνακοίνωσιν τοῦ D. Obolensky (The principles and methods of byzantine diplomacy). Ἐπισκοποῦσα ἐκ νέου τὰς μεθόδους τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν Βαρβάρων (ἐξαγορὰν διὰ χρημάτων, διέγερσιν κατ' ἀλλήλων, εἴσοδον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κράτους ἔναντι ἀδείας ἐγκαταστάσεως καὶ χορηγιῶν, ἀπονομὴν τίτλων καὶ ἀξιωμάτων εἰς ἀρχηγοὺς κ.τ.τ.) τοπικῶς εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Δουνάβεως καὶ χρονικῶς μέχρι τῶν Σταυροφοριῶν, ἐπιμένει περισσότερον εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐγκαταστάσεως Βαρβάρων εἰς ἐθνικὰ ἐδάφη πρὸς φρούρησιν τῶν συνόρων.

Πιστεύει ὅμως τυφλῶς εἰς ὡρισμένα παραδείγματά της εἰς τὰς ὑπερβολὰς μερικῶν πηγῶν (ὅπως π.χ. τοῦ Προκοπίου εἰς τὰ 'Ανέκδοτά του), περιορίζει πολὺ τοπικῶς τὸ θέμα της, παραλείπουσα τὰ σπουδαῖα μέτωπα τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κριμαίας, καὶ δὲν ἀναφέρει τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Βαρβάρων καὶ τὰς τιμητικὰς ἐπιγαμίας τῶν ἀρχηγῶν των μὲ εὐγενεῖς βυζαντινὰς γυναῖκας ὡς σπουδαίας μεθόδους ἀντιμετωπίσεως τῆς ἐξ αὐτῶν ἀπειλῆς.

III, 3-7: Napadenija «varvarov» na okrestnosti soluni v pervoj polovine VIV. (='Επιθέσεις «Βαρβάρων» εἰς τὰ περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος).

'Η σ. ἀσχολεῖται πρῶτον γενικῶς μὲ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς νοτίως τοῦ Δουνάβεως βυζαντινὰς χώρας (Μοισίαν, Θράκην καὶ Δυτικὸν 'Ιλλυρικόν) ἐπὶ 'Ιουστινιανοῦ Α', τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ Προκόπιος εἰς τὰ 'Ανέκδοτά του καὶ εἰς τὰς 'Ιστορίας του, ὡς καὶ ἄλλαι πηγαὶ τῆς ἐποχῆς (Μαρκελλῖνος, Μαλάλας, Θεοφάνης), παραπέμπουσα εἰς σλαβικὰς περὶ αὐτῶν λεπτομερεστέρας μελέτας. Πρόκειται περὶ ἐπιδρομῶν Βαρβάρων τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰῶνος, ἤτοι τῶν ἐτῶν 530, 538, 540, 547/8, 549 καὶ 550, εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀναφερθείσας περιοχάς, ὄχι ὅμως εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Κατόπιν ἡ σ. ὑποστηρίζει εἰδικώτερον ὅτι εἰς τὰ ἐνδιάμεσα τῶν ἀνωτέρω ἐπιδρομῶν ἐμεσολάβει, ἐκτὸς τῶν ἐπισήμως ἀναγεγραμμένων, καὶ ἀριθμὸς ἄλλων ὀλιγώτερον σημαντικῶν ἐπιδρομῶν, ἀφοῦ ὁ Προκόπιος λέγει ὅτι αὐταὶ συνέβαινον «κατ' ἔτος» καὶ ὅτι οἱ Σκλαβηνοὶ ἐσκόπευον ἀπὸ τῆς Ναϊσσοῦ καὶ τῆς Σόφιας νὰ κατευθυνθοῦν πρὸς Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ παρητήθησαν τοῦ σχεδίου τούτου. *(Πῶς τὸ γνωρίζει;).* Οὕτω συνέβη, λέγει ἡ σ., οἱ ἱστορικοὶ σήμερον νὰ συμφωνοῦν, «δυστυχῶς» κατὰ τὴν σ., ὅτι αἱ σλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Θαυμάτων τοῦ 'Αγίου Δημητρίου συνέβησαν ὅλαι ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰῶνος καὶ ἑξῆς, ἀφοῦ καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ A. Burmov νὰ ὑποστηρίξῃ τοιαύτας ἐπιδρομὰς κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος ἐστηρίχθη δυστυχῶς εἰς πληροφορίαν πηγῆς ('Ιωάννου τοῦ ἐξ 'Εφέσου), ἀναφερομένην εἰς τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου (578-582), πάλιν λοιπὸν εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος.

'Η σ. πιστεύει ὅτι εὗρε μαρτυρίαν πηγῆς περὶ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὰ περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος. Αὐτὴ εἶναι ἡ θαυμαστὴ ἱστορία τοῦ ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης ἀσκητεύσαντος Δαβίδ, τοῦ ὁποίου τὴν καλύβην ἔβλεπον λάμπουσαν ὡς καιομένην κατὰ τὰς νύκτας οἱ φρουροῦντες τὰ τείχη τῆς πόλεως ἀπὸ ἐπιδρομὰς περιπλανωμένων Βαρβάρων, καὶ ἡ θαυμαστὴ ἱστορία τοῦ διαδεχθέντος τὸν Δαβὶδ ἀσκητοῦ 'Αδόλου, τὸν ὁποῖον ἐπιχειρήσας νὰ φονεύσῃ Βάρβαρος παρέλυσε κατὰ τὴν χεῖρα. Αἱ ἱστορίαι ἐγράφησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν ἡγούμενον Παλλάδιον καὶ περιέχονται εἰς τὴν συλλογὴν ἱστοριῶν περιφήμων ἀναχωρητῶν «Λειμωνάριον» τοῦ ζήσαντος ἐπὶ Τιβερίου καὶ Μαυρικίου (582-602) 'Ιωάννου Μόσχου (P. Gr. 87, 2920A-2921B, 2924A).

'Εξ αὐτῶν ἡ σ. συνάγει τὰ ἑξῆς συμπεράσματα: 1) Δεδομένου ὅτι ὁ Δαβὶδ ἀπέθανεν ἑβδομηκοντούτης τὸ 535, αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὰ πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐφρούρουν οἱ φρουροὶ τὴν πόλιν, πρέπει νὰ ἐλάμβανον χώραν πρὸ τοῦ 535 καὶ νὰ ἐσυνεχίζοντο καὶ μετὰ τὸ 535, ὅπως δεικνύει ἡ ἱστορία τοῦ διαδεχθέντος τὸν Δαβὶδ 'Αδόλου. 2) Δεδομένου ὅτι αἱ σλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Θαυμάτων τοῦ 'Αγίου Δημητρίου εἶναι πράγματι μικραὶ τοπικαὶ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί, μεγαλοποιημέναι ὑπὸ τοῦ ἁγιογράφου, καὶ δὲν εἶναι μόνον ὅσαι ἀναφέρονται, δὲν ἠμποροῦμε νὰ ἀμφιβάλλωμεν «ὅτι οἱ μνημονευόμενοι Βάρβαροι ἦσαν Σκλαβηνοί, μὴ ἀρνούμενοι καθόλου ὅτι μεταξὺ τῶν Σκλαβηνῶν ἠμποροῦσαν νὰ εὑρίσκονται ἀκόμη καὶ ἄλλοι Βάρβαροι, ὅπως π.χ. οἱ Πρωτοβούλγαροι, ἀφοῦ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα καὶ οἱ Σκλαβηνοὶ καὶ οἱ Πρωτοβούλγαροι ἔκαμον συχνὰ τὰς ἐπιδρομάς των ταυτοχρόνως».

Οὕτω πιστεύει ἡ σ. ὅτι ἀπέδειξεν: 1) Ὅτι ὑπῆρξαν βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος εἰς τὰ πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης. 2) Ὅτι αἱ βαρβαρικαὶ αὐταὶ ἐπιδρομαὶ ἐγένοντο ὑπὸ Σκλαβηνῶν καὶ Πρωτοβουλγάρων καὶ 3) ὅτι κατὰ συνέπειαν ἡ περιγραφομένη εἰς τὸ Α' Βιβλίον τῶν Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (κεφ. XII καὶ XIV) σλαβικὴ ἐπιδρομὴ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰῶνος δὲν εἶναι ἡ πρώτη, ὅπως πιστεύεται. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ἀπέδειξε τίποτε, ἀλλὰ νὰ ὑπέθεσε πολλά. Ἄλλωστε δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν 1) ὅτι ὁ γράφων κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰῶνος ἡγούμενος Παλλάδιος εἶναι φυσικὸν νὰ ἐγνώρισε σλαβικὰς ἐπιδρομὰς τῆς ἐποχῆς του, ἤτοι τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰῶνος, τὰς ὁποίας μεταφέρει ἀναχρονιστικῶς ὀπίσω εἰς τὰς ἱστορίας τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἀδόλου, καὶ ὄχι ἐπιδρομὰς πρὸ τοῦ 535, ὁπότε δὲν εἶχε γεννηθῆ, καὶ μάλιστα χαρακτηριστικῶς διὰ θαυματογράφον ἀδιαφοροῦντα διὰ ἱστορικὴν ἀκρίβειαν δὲν καθορίζει τὴν ἐθνικότητα τῶν Βαρβάρων τῶν ἱστοριῶν του, καὶ 2) ὅτι καμμία πηγή, οὔτε ἱστορικὴ οὔτε ἁγιογραφική, δὲν ἀναφέρει ἐντὸς τοῦ 6ου αἰῶνος Πρωτοβουλγάρους.

(Βεβαίως, ἐνῶ ὁ μὲν Μαρκελλῖνος ὁμιλεῖ περὶ Γετῶν καὶ Σκυθῶν, αἱ δὲ ἄλλαι ἀναφερθεῖσαι πηγαὶ ὁμιλοῦν περὶ Οὔννων, Σκλαβηνῶν καὶ Ἀντῶν, ἡ σ. μας ὁμιλεῖ περὶ Πρωτοβουλγάρων, εἰς τοὺς ὁποίους συμμετεῖχον καὶ Σκλαβηνοὶ ἢ περὶ Σκλαβηνῶν καὶ Οὔννο-Βουλγάρων. Πότε ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι οἱ Οὔννοι ἢ μέρος αὐτῶν ἦσαν Πρωτοβούλγαροι; Καὶ πῶς συμβαίνει τὸ ὄνομα Βούλγαροι νὰ μὴν εἶναι γνωστὸν εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἀναφερθείσας πηγάς;)

IV, 67-78: Sur les rapports entre la population indigène des régions balkaniques et les «Barbares» au VIe - VIIe siécles.

Ἀνατρέπει βάσει τῶν πηγῶν μὲ κριτικὸν πνεῦμα τοὺς ἰσχυρισμοὺς Βουλγάρων ἱστορικῶν, ὅτι κατὰ τὰς εἰσβολὰς τῶν Βαρβάρων τοῦ 6ου καὶ 7ου αἰῶνος ὁ καταπιεσμένος πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου ὑπεδέχετο τοὺς βαρβάρους εἰσβολεῖς ὡς ἐλευθερωτὰς καὶ μόνον οἱ φεουδάρχαι κτηματίαι τῆς ὑπαίθρου καὶ οἱ πλούσιοι ἄρχοντες τῶν πόλεων ὑπέφερον ἐξ αὐτῶν.

V, 111-123: Sur quelques aspects de la colonisation slave en Macédoine et Grèce.

Παρακολουθεῖ τὴν βαθμιαίαν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἐξέλιξιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὴν Κάτω Ἑλλάδα ἐγκατασταθέντων εἰσβολέων Σλάβων καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. (Ἀφ' ἑνὸς Σλάβοι κατ' ἀρχὰς αὐτόνομοι καὶ ἔπειτα ὑποκείμενοι ἢ ὑπήκοοι - Ἀφ' ἑτέρου Σλάβοι φεδερᾶτοι ἢ σύμμαχοι).

Ὑποστηρίζει, μετά τινος σωβινισμοῦ, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος περὶ τελικῆς «ἀφομοιώσεως ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἰδιοφυΐας» τῶν Σλάβων τῆς Ἑλλάδος, περὶ μεταμορφώσεως αὐτῶν δηλαδὴ εἰς ἀνώνυμον πλῆθος, ἀλλ' ὅτι οἱ Σλάβοι ἐγένοντο καὶ αὐτοὶ φορεῖς τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως π.χ. μεταξὺ τῶν Σλάβων τῆς Μακεδονίας ἐγεννήθησαν ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, οἱ ἀπόστολοι τῶν Σλάβων! (Παλαιὸ βουλγαρικὸ τραγούδι. Δὲν τραγουδιέται πλέον).

VI, 355-362: La ville de Salonique et son hinterland slave (jusqu'au Xe siècle).

Καὶ πάλιν, ὡς καὶ προηγουμένως, πρόκειται περὶ τῶν σχέσεων τῶν σλαβικῶν φύλων. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως μόνον περὶ τῶν σλαβικῶν φύλων τῆς Μακεδονίας καὶ μάλιστα περὶ τῶν σχέσεών των πρὸς δύο φορεῖς ἐξουσίας, τὴν Κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία συνήθως ἀδιαφοροῦσε διὰ τὴν ἐπαρχίαν, καὶ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐπροστάτευε τὰ συμφέροντά της.

Καί πάλιν σημειοῦνται τὰ αὐτὰ στάδια ἐξελίξεως τῶν σχέσεων τῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐγκαταστάσεώς των ἀβαπτίστων ἀκόμη καὶ ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγοὺς τελούντων Σλάβων αὐτῶν: Κατ' ἀρχὰς αὐτόνομοι καθίστανται δι' ἐπανειλημμένων ἐκστρατειῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων «ὑπόφοροι», ὑπόχρεοι δηλαδὴ φορολογίας καὶ ἄλλων ὑπηρεσιῶν, ἢ «σύμμαχοι», φρουροὶ δηλαδὴ συνοριακῶν περιοχῶν, μέχρι τῆς τελείας ἐξαφανίσεώς των ὡς χωριστῶν φύλων δι' ἐκχριστιανισμοῦ καὶ ἐξελληνισμοῦ κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα.

Εἰς τὰς ἐπὶ μέρους περιπτώσεις ὑπάρχουν βεβαίως ἱστορικαὶ ἀνακρίβειαι καὶ ἄγνοιαι, μὲ τὰς ὁποίας μόνον μία λεπτομερὴς βιβλιοκρισία θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀσχοληθῇ, ὅπως π.χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Σμολεάνων Σλάβων ἀγνοεῖται ὅτι εἶναι οἱ αὐτοί, οἱ ἐγκατασταθέντες ὑπὸ τοῦ 'Ιουστινιανοῦ Β' τὸ 688 ὡς φρουροὶ εἰς τὴν Κλεισούραν τοῦ Στρυμόνος καὶ μετακινηθέντες κατόπιν ὑπὸ τῶν γεγονότων βορειότερον.

VII, 61-96: Ζητήματά τινα περὶ τῶν ἐθνολογικῶν μεταβολῶν εἰς τὰ Βαλκάνια κατὰ τὸν 6ον-7ον αἰῶνα. ('Επὶ τῶν βουλγαρικῶν κυρίως ἐδαφῶν).

Μακρὸν ἄρθρον, τὸ ὁποῖον ἐπισκοπεῖ τὴν ἐθνολογικὴν κατάστασιν εἰς τὴν βόρειον Βαλκανικὴν α) πρὸ τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐγκαταστάσεων, β) κατὰ τὰς εἰσβολὰς Σλάβων καὶ 'Αβαροσλάβων καὶ ἐγκαταστάσεις Σλάβων, ὡς καὶ τοὺς τρόπους διεισδύσεως καὶ τὰς τύχας τῶν ἐγκαταστάσεων αὐτῶν.

'Εκτὸς τῶν ἱστορικῶν ἀνακριβειῶν (π.χ. Σαρακηνοὶ εἰς τὴν Θράκην κατὰ τὰ τέλη τοῦ 3ου αἰῶνος, σ. 64, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν 'Αράβων κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα), τὸ ἄρθρον πάσχει ἐκ τοῦ γνωστοῦ «πρωτοβουλγαρικοῦ συνδρόμου» καὶ βλέπει ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰῶνος Πρωτοβουλγάρους εἰς τὰ οὐννικὰ φῦλα (εἰς τοὺς Κουτριγούρους π.χ.), ἀκόμη καὶ εἰς τὸν λαὸν τοῦ Κοῦβερ, σ. 76/7, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖται ἀπὸ βυζαντινοὺς αἰχμαλώτους. 'Ομολογεῖ ἐντούτοις ὅτι «γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἴγνη Πρωτοβουλγάρων δὲν ὑπάρχουν διὰ τὴν πρὸ τῆς ὁριστικῆς αὐτῶν ἐγκαταστάσεως εἰς τὰ Βαλκάνια περίοδον, ἤτοι πρὸ τῶν ἐτῶν 680-681» (σ. 93). 'Επίσης, βλέπει Σλάβους κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος εἰς τὰς «ἐπιδρομὰς βαρβάρων» εἰς τὰ πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ Λειμωνάριον τοῦ 'Ιωάννου Μόσχου, καὶ θεωρεῖ «ἐσφαλμένον τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἡ μόνιμος ἐγκατάστασις τῶν Σλάβων ἀρχίζει κυρίως κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα» (σ. 79). Ταῦτα πάντα παρὰ τὰς ἀντιθέτους μαρτυρίας τῶν βυζαντινῶν πηγῶν. Βλ. τὰ λεγόμενα εἰς ἀριθμ. III.

VIII, 66-72: Ethnische Schichten auf dem Balkan und die byzantinische Macht im 7. Jahrhundert.

Τὸ κενὸν τῶν πληροφοριῶν τῶν πηγῶν διὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὸ σύνορον τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐπέκεινα μετὰ τὸν Φωκᾶν καὶ τὴν ἥτταν τῶν 'Αβάρων τοῦ 626 προσπαθεῖ ἡ σ. νὰ πληρώσῃ δι' ὑποθέσεων, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀληθοφανῶν. 'Αναφέρομεν μερικὰς: Αἱ «ἑπτὰ σλαβικαὶ φυλαὶ» τῆς Μοισίας εἶναι μετακινηθέντες Σλάβοι τῆς Δακίας. 'Ο διαμελισμὸς τοῦ Κράτους τῶν 'Αβάρων ὀφείλεται τάχα εἰς διείσδυσιν ἐντὸς τοῦ χώρου του καὶ ἄλλων ἐθνοτήτων, ὡς π.χ. Πρωτοβουλγάρων. Εἰς τὰς ἀνέκαθεν ὑπὸ φεδεράτων προστατευομένας μεθοριακὰς περιοχὰς ὑπῆρξε διαδοχὴ καὶ ὄχι ἀνάμειξις βαρβαρικῶν ἐθνοτήτων καὶ οἱ Βούλγαροι τοῦ 'Ασπαροὺχ δὲν εὗρον Γότθους εἰς τὴν Μοισίαν οὔτε 'Αβάρους (οὔτε Ἕλληνας;), ἀλλὰ περιπλανωμένας σλαβικὰς ὁμάδας. Μετὰ τὴν καταστροφὴν πόλεων τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑπὸ τῶν Βαρβάρων τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰῶνος ἐγκατέλειψε τὰς παλαιὰς μεθόδους ἀντιμετωπίσεως τῶν Βαρβάρων καὶ ἀνέλαβεν ἔνοπλον ἀγῶνα κατὰ τῶν «Σκλαβηνιῶν», διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ σύστημα τῶν Θεμάτων πρὸς προστασίαν τῶν ἐδαφῶν του.

Σιωπηρῶς ἐννοεῖται, ὅτι ὁ Ἀσπαρούχ τοῦ 680 δὲν συνῆψε πλέον συμφωνίαν φεδεράτου διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Βουλγάρων του, ὅπως πράγματι συνέβη, ἀλλὰ ἵδρυσεν βιαίως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ πρῶτον βουλγαρικὸν Κράτος. Ὅ,περ ἀμφισβητεῖται, βλ. τὰ λεγόμενα εἰς ἀριθμ. XVIII.

IX, 400-405: Quelques remarques sur les noms ethniques chez les auteurs byzantins.

Ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς δίδουν ἀρχαῖα ὀνόματα εἰς βαρβαρικὰ φῦλα τῆς ἐποχῆς των ὄχι μόνον λόγῳ τῆς γνωστῆς ἀρχαϊζούσης τάσεως τοῦ ὕφους των, ἀλλὰ πολλάκις ἐκ πραγματικῆς ἀγνοίας τῆς ἐθνικότητος τῶν διαφόρων βαρβαρικῶν φύλων. Ὅθεν, ὑποδεικνύεται εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις ἐπιφυλακτικότης καὶ ἔλεγχος διὰ παραλλήλων πηγῶν.

Ὁ συνήθως ἀκριβολόγος, λοιπόν, Προκόπιος δὲν διευκρινίζει ποῖα φύλα ὀνομάζει γενικῶς Οὕννους, διότι κατὰ τὴν ἐποχήν του δὲν ἦσαν γνωστὰ τὰ βαρβαρικὰ φῦλα τῆς βορείας παραλίας τοῦ Εὐξείνου.

Κατὰ τὴν σ. ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι αὐτὰ ἦσαν Πρωτοβούλγαροι. Ὅπερ, ὅμως, ἔδει ἀποδεῖξαι καὶ ὄχι ἁπλῶς ἐνδεῖξαι. Εὔκολος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς περὶ ἐπιθυμουμένων.

X, 61-69: Les Slaves de Salonique et l'origine de Cyrille et Méthode.

Συζητεῖται τὸ μὴ συζητούμενον πλέον ὑπὸ σοβαρῶν ἐπιστημόνων θέμα τῆς δῆθεν σλαβικῆς καταγωγῆς τῶν Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν καὶ ἀποστόλων τῶν Σλάβων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Πρὸς τοῦτο ὑποδεικνύεται ὅτι μετὰ τὴν βραδεῖαν ἀφομοίωσιν τῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀλλαχοῦ κατ' ἀρχὰς βιαίως ἐγκατασταθέντων Σλάβων ἐμφανίζονται κατὰ περιόδους μερικοὶ βυζαντινοὶ ἀξιωματοῦχοι σλαβικῆς καταγωγῆς.

Τὸ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐλάχιστοι, ἐμφανίζονται μᾶλλον ἀργὰ καὶ εἰς μερικὰς περιπτώσεις ἀμφισβητοῦνται, τοῦτο δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν.

Ἀξιωματοῦχον, λοιπόν, σλαβικῆς καταγωγῆς, ἐκ τῶν Σλάβων τῆς Μακεδονίας, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν κατὰ τὴν σ. (μὲ ὀλίγην καλὴν θέλησιν, βεβαίως) καὶ τὸν πατέρα τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τὸν Λέοντα τὸν δρουγγάριον, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ εἰς τὸν αἰῶνα του ὑπῆρξαν καὶ μερικοὶ ἄλλοι παρόμοιοι.

Ἀναλογικὸς συλλογισμὸς ἀπατηλῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως!.

Ἐπὶ πλέον, ὑποστηρίζεται ὅτι κατὰ τὰς βυζαντινὰς ἱεραποστολὰς ἐξελέγοντο (δῆθεν πρόσωπα τῆς αὐτῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς, ὡς ἦσαν οἱ λαοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ ἱεραπόστολοι αὐτοὶ ἐπρόκειτο νὰ κηρύξουν. Ἄρα καὶ οἱ ἐκλεγέντες διὰ νὰ κηρύξουν εἰς τοὺς Σλάβους τῆς Μοραβίας ἱεραπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος πρέπει νὰ ἦσαν κατὰ τὴν σ. σλαβικῆς καταγωγῆς.

Λησμονεῖται ὅμως, πολὺ βολικῶς, ὅτι ὁ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἶχον ἀποσταλῆ προηγουμένως καὶ εἰς τοὺς Ἄραβας καὶ εἰς τοὺς Χαζάρους, χωρὶς νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι οὔτε ἀραβικῆς οὔτε χαζαρικῆς καταγωγῆς.

Συνεχίζονται αἱ ἀντιφάσεις τῆς συγγραφέως: Ἄνκαι ὁμολογεῖται ὅτι αἱ μόναι ἀξιόπιστοι πηγαὶ περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἶναι οἱ ἀρχαιότατοι Βίοι των καὶ καμμία ἄλλη μεταγενεστέρα πηγή, ὅπως ἐπίσης ὅτι οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, ἀπησχολημένοι μὲ τὰ γεγονότα τῆς πρωτευούσης, δὲν ἠσχολήθησαν μὲ τὴν περιφερειακὴν δραστηριότητα τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἐν τούτοις ἀποτολμᾶται παρὰ πᾶσαν λογικὴν τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι οὐδεμία βυζαντινὴ ἢ δυτικὴ πηγὴ ὠνόμασε ποτὲ τὸν Κύριλλον καὶ Μεθόδιον «Ἕλληνας», ἐνῶ μεταγενέστερα πηγαὶ (ἀξιόπιστοι τώρα;) ὀνομάζουν αὐτοὺς Σλάβους ἢ Βουλγάρους. Ἄρα ἦσαν Σλάβοι! (Προσάγεται βεβαίως, παρὰ τὰ ἀνωτέρω, δυτικὴ πηγή, παραχωμένη

εἰς ὑποσημείωσιν, ἡ ὁποία ὀνομάζει αὐτοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὐτὴ ἀνατρέπεται προδοτικῶς εἰς μεταγενέστερον παράρτημα τῆς αὐτῆς πηγῆς).

Ὁ ἀναγνώστης ἠμπορεῖ νὰ παραστῇ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν ἀντιεπιστημονικῶν αὐτῶν ἀπόψεων ἀναγινώσκων μετὰ τὸν Dvornik τὴν νεωτέραν ἐργασίαν τοῦ A.-A. Ταχιάου, Ἡ ἐθνικότης Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου κατὰ τὰς σλαβικὰς ἱστορικὰς πηγὰς καὶ μαρτυρίας, εἰς τὸν Ἑόρτιον Τόμον Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, Θεσσαλονίκη 1968, II, 85-132, γνωστὴν εἰς τὴν σ. ἀλλὰ παρασιωπωμένην.

XI, 5-13: La mission de Cyrille et Méthode dans le carde de l'époque.

Τοποθετεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀρθῶς (ἀδικεῖται μόνον ὁ Μιχαὴλ Γ' παρὰ τὴν μελέτην τοῦ Grégoire καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἀγκύρας) τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὸ γνωστὸν ἱστορικὸν πλαίσιον τῆς ἐποχῆς των, ἀλλ' ὑποστηρίζεται, παρὰ τὰς ἐξενεχθείσας διαφορετικὰς γνώμας ἐρευνητῶν (Ταχιάου, Georgiev), ὅτι ἡ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των διὰ Μοραβίαν ἕτοιμος μεταφραστικὴ προπαρασκευή των προωρίζετο ἀποκλειστικῶς δι' αὐτὴν καὶ δι' οὐδένα ἄλλον λαόν.

Τὴν ἀρχικὴν σοβαρότητα τῆς ἐργασίας καταστρέφει ὅμως περαιτέρω ἡ ἔμμονος βουλγαρικὴ ἰδέα, ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἦσαν Σλάβοι. Ἐκ τούτου συνάγεται τὸ ἀστήρικτον συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἰδιόμορφον γλωσσικὸν σλαβικὸν ἰδίωμα τῶν μεταφράσεών των ἦτο τὸ ὁμιλούμενον ὑπὸ τῶν Σλάβων τῆς Θεσσαλονίκης! Καὶ ἐκ τούτου πάλιν παλινδρομικῶς συνάγεται τὸ ἀρχικὸν ἀναπόδεικτον συμπέρασμα, ὅτι οἱ μεταφρασταὶ ἦσαν Σλάβοι τῆς Θεσσαλονίκης!

Μὲ τοιούτου εἴδους ὅμως σοφίσματα δὲν γίνεται ἐπιστήμη. Ἐνῶ τὸ λογικῶς ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν εἶναι, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ κατεσκεύασαν νέον σλαβικὸν ἰδίωμα, μὴ ὁμιλούμενον ὑπὸ οὐδενὸς Σλάβου, λόγῳ τῶν νέων θρησκευτικῶν ἐννοιῶν τῶν μεταφράσεων, ἀλλὰ βασικῶς κατανοούμενων ἀπὸ ὅλους τοὺς Σλάβους, λόγῳ τῶν κοινῶν εἰς ὅλα τὰ σλαβικὰ ἰδιώματα βασικῶν ἐννοιῶν.

Ὑποστηρίζονται κατόπιν καὶ ἄλλα παράδοξα: Ὅτι π.χ. οἱ ἀδελφοὶ ἀγνοούμενοι ὑπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καταπολεμούμενοι ὑπὸ τῶν ἐγκαθέτων τῆς Ρώμης ἐσυνέχισαν τὸν ἀγῶνα των ἀπὸ «σλαβικὸν πατριωτισμόν». Καὶ ὅτι οἱ μαθηταί των προσκληθέντες σκοπίμως εἰς Βουλγαρίαν μετὰ τὴν ἐκδίωξίν των ἐκ Μοραβίας ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Βόριδος πρὸς καταπολέμησιν τοῦ «βυζαντινισμοῦ» εἰς τὴν χώραν του.

XII, 113-118: Les frontières occidentales des territoires conquis par Tzimiskès.

Μὲ βάσιν τὸ Τακτικὸν τοῦ Ἐσκοριὰλ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τσιμισκῆ, τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ N. Οἰκονομίδου, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει πολλὰς στρατιωτικὰς διοικήσεις εἰς τὰς δυτικὰς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας, τὸ ἄρθρον ἐνισχύει μὲ διαφόρους ὀρθὰς παρατηρήσεις τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον παραδεκτὴν μέχρι τοῦδε ἄποψιν, ὅτι ὁ Τσιμισκῆς νικήσας τοὺς Βουλγάρους δὲν προσήρτησεν ὁλόκληρον τὴν Βουλγαρίαν ὡς ἐπαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἀλλ' ἄφησε τὸ δυτικὸν τμῆμα της εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κόμητος Νικολάου καὶ τῶν υἱῶν του Κομιτοπούλων ἐνισχύσας τὴν ἀσφάλειάν του μὲ πολλὰς στρατιωτικὰς φρουρὰς ὡς ἐχθρικῆς χώρας. Αἱ βουλγαρικαὶ λοιπὸν χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τοῦ 963, ἀπὸ τῆς πρώτης δηλαδὴ ἐξεγέρσεως τῶν Κομιτοπούλων κατὰ τῆς βυζαντινοφίλου πολιτικῆς τῆς βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ κόμιτος Νικολάου καὶ τῶν υἱῶν του Κομιτοπούλων, οὐδέποτε ἀπετέλεσαν μέρος τῶν ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ προσαρτηθεισῶν χωρῶν. Διὰ τοῦτο, ὅταν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ τὸ 976 καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Σκληροῦ ἀπεσύρθησαν αἱ στρατιωτικαὶ φρουραί, εἰς τὰς δυτικὰς αὐτὰς ἐπαρχίας ἐξέσπασεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 976 κατὰ τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας.

Μόνον, ὅτι ὁ Βόρις Β' καὶ ὁ ἀδελφός του Ρωμανὸς δὲν ἐδραπέτευσαν, διὰ νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ὡς πιστεύει ἡ σ., ἀλλὰ μᾶλλον ἀφέθησαν νὰ δραπετεύσουν, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸν θρόνον τοῦ πατρός των Πέτρου ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου, ὡς πιστεύουν οἱ ἱστορικοί.

XIII, 237-239: Autour de la penetration du tzar bulgare Samuel dans les régions de la Grèce proprement dite.

Ἀνώνυμος ἐπιστολή, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ J. Darrouzes καὶ χρονολογουμένη περὶ τὸ 975, ἡ ὁποία ὁμιλεῖ περὶ ἐπιφανῶν βυζαντινῶν ἐπαναστατῶν ἡττηθέντων καὶ φευγόντων πρὸς Ἑζερόν, δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν σ. νὰ διατυπώση ἐξυπηρετικὰς τοῦ τελικοῦ συμπεράσματός της ὑποθέσεις, ὅπως π.χ. ὅτι πρόκειται περὶ τῆς Ἑζεροῦ τῆς Θεσσαλίας, ὅτι ἡ φεουδαλικὴ αὐτὴ ἐπανάστασις συμπίπτει χρονικῶς μὲ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Σαμουὴλ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὅλα αὐτά, διὰ νὰ καταλήξη εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπῆρχον ἐπαναστατικαὶ διαθέσεις εἰς μέρη τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος διευκολύνουσαι τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Σαμουήλ, ὅπως δῆθεν δεικνύει τὸ παράδειγμα τοῦ διοικητοῦ τῆς Λαρίσης Κεκαυμένου.

Οὗτος ὅμως συνειργάσθη πρὸς καιρὸν μετὰ τοῦ Σαμουήλ, διὰ νὰ δώση καιρὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως νὰ συλλέξουν ἐκ τῆς ὑπαίθρου τὴν συγκομιδήν. Ἡ μακρὰ κατόπιν ἀντίστασίς του διαψεύδει τὴν συγγραφέα.

XIV, 79-86: Quelques observations sur la domination byzantine aux bouches du Danube-Le sport de Lykostomion et des quelques autres villes côtières.

Ὑποστηρίζεται ὅτι, ἐνῷ αἱ μεγάλαι πόλεις-λιμένες τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου (Ἀγχίαλος, Μεσημβρία, Βάρνα) παρέμεινον πάντοτε, παρὰ τὰς πολεμικὰς περιπετείας των, εἰς βυζαντινὰς χεῖρας, βορειότερον τὸ Δέλτα τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως καὶ ἡ Δοβρουτσὰ περιῆλθον πολὺ ἐνωρὶς εἰς βουλγαρικὰς χεῖρας καὶ ἀπωλέσθησαν διὰ τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ 8ου-11ου αἰῶνος. Τοῦτο μαρτυροῦν τὰ ἑξῆς: Ἡ προσέγγισις «εἰς στόμιν», τοῦ Δέλτα κατὰ τὴν σ., τὸ 705 τοῦ ἀπὸ τὴν Κριμαίαν ἐρχομένου διὰ βουλγαρικὴν βοήθειαν Ἰουστινιανοῦ Β', ἑπομένως εἰς ἔδαφος μὴ βυζαντινόν. Ἡ ἀντίστασις, τὴν ὁποίαν εὗρεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου κόμιτος τῆς περιοχῆς ὁ βυζαντινὸς στόλος ἐρχόμενος νὰ παραλάβη τοὺς ἐπιστρέφοντας αἰχμαλώτους τοῦ Κρούμου ἐπὶ Βόριδος-Μιχαήλ.

Ὁ στόλος ὅμως εἰσέρχεται ἐλευθέρως εἰς τὸν Δούναβιν καὶ ὁ Βούλγαρος ἀνθίσταται μετὰ Οὔγγρων συμμάχων βορείως τοῦ Δέλτα.

Ἡ περιγραφὴ τοῦ παράπλου τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου ὑπὸ τῶν ρωσικῶν μονοξύλων ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὁ ὁποῖος ὀνομάζει τὴν ἀκτὴν ἀπὸ τοῦ βραχίονος τοῦ Δέλτα Sulina μέχρι τῆς Βάρνας πρὸς νότον «βουλγαρικὴν χώραν».

Ἀντιθέτους μαρτυρίας καὶ γνώμας, τὰς ὁποίας παραθέτει ἡ Ahrweiler εἰς τὸ βιβλίον της Byzance et la Mer, καταπολεμεῖ ἡ συγγραφεύς. Αἱ μαρτυρίαι εἶναι: Ἡ ὕπαρξις κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα βυζαντινοῦ λιμένος Λυκοστόμιον' εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως, τοῦ ὁποίου «ἄρχοντα καὶ πρωτοσπαθάριον Θωμᾶν» ἀναφέρουν χειρόγραφα τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου. Ἡ ὕπαρξις μολυβδοβούλλου «ἄρχοντος Βουλγαρίας Μιχαήλ», ὁ ὁποῖος εἶναι βυζαντινὸς ἄρχων. Αἱ γνῶμαι εἶναι: Ὅτι ὑπῆρχε κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα βυζαντινὴ ναυτικὴ διοίκησις τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου καὶ αὐτῆς ἄρχων (τοῦ πλωΐμου) ἦτο ὁ Μιχαήλ. Ὅτι αὐτὴν ἐννοεῖ ὁ Πορφυρογέννητος ὡς «χώραν Βουλγαρίας» τοποθετῶν αὐτὴν γεωγραφικῶς. Ὅτι κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα μετεφέρθη ἡ ἕδρα τῆς ναυτικῆς αὐτῆς διοικήσεως ἀπὸ τὸ Λυκοστόμιον εἰς τὴν Δεβελτόν. Ἡ σ. δὲν δέχεται ὅτι τὸ Λυκοστόμιον τοῦ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως, γνωστὸν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ὑπῆρχεν ὡς βυζαντινὸς λιμὴν ἤδη κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα, ἀφοῦ οὐδαμοῦ ἀναφέρεται τοιοῦτος λιμὴν καί ὑπάρχουν καὶ ἄλλα τοπωνύμια Λυκοστόμιον. Δὲν δέ-

χεται ὅτι συγχρόνως μὲ τὸν «(Βόριδα)-Μιχαὴλ ἄρχοντα Βουλγαρίας» τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλος «Μιχαὴλ ἄρχων Βουλγαρίας» μιᾶς βυζαντινῆς διοικήσεως ἐπὶ βουλγαρικοῦ ἐδάφους. Δὲν δέχεται τὴν ταύτισιν τοῦ Schlumberger τῆς Δεβελτοῦ πρὸς τὸν σημερινὸν λιμένα τοῦ Πύργου (Burgas) τῆς Βουλγαρίας, θεωροῦσα τὴν Δεβελτὸν μεσογειακὴν πόλιν οὐδέποτε ἀναφερομένην εἰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις, τῆς ὁποίας ἐρείπια εὑρίσκει μακρὰν τοῦ Πύργου.

Τὸ θέμα εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον καὶ ἡ διαπραγμάτευσίς του ὑπὸ τῆς σ. σοβαρά, ἀλλὰ χρήζει περαιτέρω ἐρεύνης.

XV, 615-619: Les μιξοβάρβαροι et la situation politique et ethnique au Bas-Danube pendant la seconde moitié du XIe siècle.

Εἰς τὴν ἀνακοίνωσίν της αὐτὴν πρὸς τὸ 14ον Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1971 ἡ σ. διορθώνει παρερμηνείας τοῦ ὅρου «μιξοβάρβαροι», τὸν ὁποῖον χρησιμοποιοῦν, ἀρχαΐζουσαι, βυζαντιναὶ πηγαὶ διὰ τοὺς βαρβαρικοὺς πληθυσμοὺς τοῦ Κάτω Δουνάβεως κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα καὶ ὁ ὁποῖος δὲν σημαίνει πλέον ἀνάμειξιν Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων, ἀλλὰ διαφόρων βαρβαρικῶν φυλῶν μεταξύ των. Ἐπισκοποῦσα κατόπιν τὴν ἐθνολογικὴν κατάστασιν εἰς τὰς παραδουναβίους χώρας μετὰ τὴν ἔλευσιν τῶν Πετσενέγων καὶ τῶν Οὔζων κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα, διαπιστώνει ὅτι δὲν πρόκειται περὶ νέας καταστάσεως οὔτε περὶ ἱδρύσεως νέων βαρβαρικῶν κρατῶν εἰς τὰς ἀνέκαθεν μεθοριακὰς ζώνας φεδεράτων. Ἐπαναλαμβάνεται μόνον τὸ γνωστὸν σενάριον, ὅπου βάρβαροι ἐπιδρομεῖς ἐγκαθίστανται κατόπιν ἀναγκαστικῆς ἀνοχῆς τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ συμβιοῦν μετὰ τοῦ ἐντοπίου πληθυσμοῦ. Τὸ ἴδιον φαινόμενον ἐπαναλαμβάνεται μὲ νέους Βαρβάρους ἐπιδρομεῖς καὶ οὕτω νέοι Βάρβαροι καὶ παλαιότεροι Ἡμιβάρβαροι ἀναμειγνύονται μὲ τὸν παλαιὸν ἐντόπιον βουλγαρικὸν πληθυσμόν. Οὕτως εἰς τὰς ἐπανακτηθείσας ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ τὸ 971 καὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' τὸ 1014 παραδουναβίους βουλγαρικὰς χώρας ἐσχηματίσθη μεῖγμα Πετσενέγων, Οὔζων, Βλάχων καὶ Βουλγάρων κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα, τὸ ὁποῖον καθώρισε τὰς περαιτέρω τύχας τῶν ἀσταθῶν αὐτῶν μεθοριακῶν περιοχῶν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον.

XVI, 667-674: Quelques particularités dans l'organisation militaire des régions du Bas-Danube et la politique byzantine aux XIe - XIIe siècles.

Κατὰ τὴν λιτὴν ἔκφρασιν τῆς σ. εἰς τὸ ἄρθρον διατυποῦνται «μόνον μερικαὶ ἀπόψεις ἐπὶ τῶν δυνατοτήτων, τὰς ὁποίας διέθετε τὸ Βυζάντιον διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἄμυναν τῶν χωρῶν, τῶν καταληφθεισῶν εἰς τὸν Κάτω Δούναβιν ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ πρῶτον καὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' κατόπιν, ὡς καὶ τοῦ σχηματισθέντος ἐκεῖ Θέματος Παρίστριον». Ἰδοὺ ἐν συντόμῳ μερικαὶ ἐξ αὐτῶν:

Ἐνῶ κατ' ἀρχὰς τὰς διοικητικὰς θέσεις τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν μεγάλων πόλεων (Πρεσθλάβα, Πλίσκα κ.ἄ.) τοῦ Θέματος Παρίστριον κατέλαβον ὀνομαστοὶ βυζαντινοὶ στρατηγοὶ καὶ τὴν φρούρησιν ἀνέλαβον βυζαντινὰ «τάγματα» ἐθνικοῦ στρατοῦ, ταῦτα ἀντικατεστάθησαν βαθμηδὸν διὰ «ἑταιρειῶν» μισθοφόρων καὶ ἐπὶ πλέον ἡ βόρειος Βουλγαρία καὶ ἡ μικρὰ Μοισία ἐγένοντο ἐνωρὶς ἕδρα βαρβαρικῶν ὁρδῶν, ἰδίως Πετσενέγων, ἐγκαθισταμένων κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν περιστάσεων ὡς συνοριακῶν φρουρῶν ἔναντι γαιῶν καὶ χορηγιῶν κατὰ τὸ καθιερωμένον βυζαντινὸν σύστημα ἀντιμετωπίσεως τῶν Βαρβάρων. Οὕτως ἡ εἰρήνη εἰς τὸ σύνορον τοῦ Δουνάβεως τοῦ Βασιλείου Β' διετηρήθη μόνον ὅσον ἔζησεν ἐκεῖνος, ἀρξαμένων μετὰ τὸν θάνατόν του ἀπὸ τοῦ 1026 τῶν ἐπανειλημμένων ἐπιδρομῶν τῶν Πετσενέγων, αἱ ὁποῖαι ἀπαριθμοῦνται ὑπὸ τῆς συγγραφέως, καὶ ἡ κατάστασις ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ὀπίσω εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἀγώνων τοῦ Βυζαντίου κατὰ βαρβαρικῶν εἰσβολῶν, ὅταν βόρειον σύνορόν του ἦτο ὁ Δούναβις.

ἐνῶ ἡ ὕπαρξις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους κατόπιν ἐξησφάλιζεν εἰρήνην ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸ σύνορον τοῦτο.

Ἡ σ. δὲν θέλει νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐδειναπάθησε περισσότερον καὶ ἐκινδύνευσε περισσότερον ὑπὸ τοῦ φρουροῦ αὐτοῦ τῆς εἰρήνης εἰς τὸ σύνορον τοῦ Δουνάβεως, τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους δηλονότι, παρ' ὅσον ἐδειναπάθησε καὶ ἐκινδύνευσε ὑπὸ οἱασδήποτε εἰσβολῆς Βαρβάρων ἐκεῖθεν. Ἐπὶ πλέον τολμᾷ νὰ ὀνομάση τὸν Βασίλειον Β', ὁ ὁποῖος διεξήγαγεν ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου μὲ τοὺς Βουλγάρους τοῦ Σαμουήλ, «φιλόδοξον» — grâce aux campagnes victorieuses de l'ambitieux Basile, σ. 669.

Κατόπιν ἡ σ. ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Πετσενέγων τοῦ Κεγένη κα τῶν Πετσενέγων τοῦ Τούραχ τοῦ 1048 κ.ἑ., διὰ νὰ τονίση ὅτι αὗται ἦσαν προϊόντα τῆς συνεχίσεως τοῦ παλαιοῦ συστήματος τοῦ Βυζαντίου νὰ ἐγκαθιστᾶ Βαρβάρους φρουροὺς εἰς τὰ σύνορα καὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ἄμυνα τῶν χωρῶν τοῦ Κάτω Δουνάβεως νὰ εἶναι κατὰ τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰῶνος εἰς χεῖρας ἀρχηγῶν Βαρβάρων, πιστῶν ἢ ἀπίστων κατὰ τὰς περιστάσεις, ὅπερ ἀπετέλει τὴν αἰτίαν μεγάλων ἀναταραχῶν.

Τὸ Βυζάντιον ὅμως ἐθεώρει, ὡς γνωστόν, τὴν ζημίαν ἐξ ἐπανειλημμένων εἰσβολῶν διαφόρων βαρβαρικῶν φύλων εἰς τὰς δυσφρουρήτους ἀπεράντους συνοριακὰς περιοχάς του πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν παραχώρησιν γαιῶν καὶ τὴν καταβολὴν χορηγιῶν εἰς ἕνα μόνον βαρβαρικὸν λαὸν-φρουρόν, ἔστω καὶ κατὰ καιροὺς ἄπιστον, καὶ ὀρθῶς, ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἐπιβίωσίς του.

Ἀποτέλεσμα τοῦ συστήματος, συνεχίζει ἡ σ., ἦτο ἡ δημιουργία βαρβαρικοῦ πληθυσμοῦ ἐν μέρει ἀγροτικοῦ καὶ ἐν μέρει στρατιωτικοῦ (τῶν «στρατιωτῶν») ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγοὺς καὶ ἡ ἐμφάνισις «μιξοβαρβάρων» εἰς τὰς πόλεις καὶ χωρία, μείγματος δηλαδὴ παλαιῶν ἐγκατεστημένων Βαρβάρων μετὰ τοῦ ἐντοπίου πληθυσμοῦ (κατὰ τὸ πλεῖστον βουλγαρικοῦ), ἀνανεουμένου διὰ νέων ἐπηλύδων, μέχρις ὅτου καὶ διοικητὴς τοῦ Θέματος κατήντησε νὰ εἶναι μὴ Βυζαντινὸς (ὁ Νέστωρ).

Ἡ κατάστασις κατὰ τὴν σ. δὲν ἤλλαξε, παρ' ὅλον ὅτι ἡ βυζαντινὴ ἰσχυρὰ διοίκησις ἀποκατεστάθη πρὸς καιρὸν μὲ βυζαντινοὺς διοικητὰς (Λέων Νικηρήτης, Δημήτριος Κατακαλῶν) καὶ παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ἰωάννης Β' ἐξωλόθρευσεν εἰς τὸ Λεβούνιον τὸ 1122 τοὺς Πετσενέγους, ἀφοῦ αὐτοὺς διεδέχθησαν οἱ Κουμάνοι καὶ τὸ σύνορον τοῦ Δουνάβεως κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος δὲν ἐφρουρεῖτο καλύτερον.

Τὸ συμπέρασμα τῆς σ. εἶναι, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν μεθοριακὴν περιοχήν, ἡ ὁποία δὲν ἀπετέλει στερεὰν ἐπικράτειαν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ ὁποία προωρίζετο κάποτε νὰ ἀποσπασθῇ ἐξ αὐτοῦ, ἦτο φυσικὸν νὰ γεννηθῇ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἀσσανιδῶν κατὰ τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας καὶ νὰ γεννηθῇ τὸ δεύτερον Βουλγαρικὸν Κράτος τῶν Ἀσσανιδῶν.

Μὲ τὴν ἄποψιν αὐτὴν δὲν συμφωνοῦν οἱ ἱστορικοί, ἐνθυμούμενοι καὶ ἄλλας βουλγαρικὰς ἐπαναστάσεις, ὡς τοῦ Δελεάνου τὸ 1041 π.χ.

XVII, 90-112: L'administration byzantine du Bas-Danube. (Fin du Xe - XIe siècles).

Μελέτη ἀρκετῶν σελίδων, ἡ ὁποία ἐπιχειρεῖ μὲ πλουσίαν γνῶσιν πραγμάτων καὶ ἀπόψεων ἐρευνητῶν νὰ ἀναπαραστήση βάσει νεωτέρων ἀρχαιολογικῶν καὶ νομισματικῶν εὑρημάτων τὴν ἱστορίαν τῆς ὀργανώσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ βυζαντινοῦ διοικητικοῦ συστήματος εἰς τὰς χώρας τοῦ Κάτω Δουνάβεως ἀπὸ τῆς καταλήψεώς των πρῶτον ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ β' Βουλγαρικοῦ Κράτους.

Ἐπειδὴ συζητῶνται πολλὰ καὶ διάφορα ζητήματα, ὅπως τὸ ζήτημα τῶν εὑρεθεισῶν εἰς τὴν περιοχὴν σφραγίδων βυζαντινῶν διοικητῶν, τὸ ζήτημα τῆς διοικητικῆς εἰκόνος

τῆς περιοχῆς εἰς τὸ ὑπὸ Ν. Οἰκονομίδου δημοσιευθὲν Τακτικὸν τοῦ Ἐσκοριάλ, τὸ ζήτημα τοῦ εἰς χειρόγραφα τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου ἀναφερομένου βυζαντινοῦ λιμένος Λυκοστόμιον, τὸ ζήτημα τῆς εὑρεθείσης σφραγίδος τοῦ «Μιχαὴλ ἄρχοντος Βουλγαρίας», τὸ ζήτημα τοῦ Κατεπανάτου τῆς λεγομένης «Μεσοποταμίας τῆς Δύσεως», τὸ ζήτημα τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ λεγομένου «Τοπάρχου τῆς Γοτθίας», τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεως τοῦ Θέματος «Παρίστριον» κ.ἄ., καὶ κρίνονται ὑπὸ τῆς σ. αἱ ἐπ' αὐτῶν γνῶμαι διαφόρων ἐρευνητῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς μίαν παρουσίασιν τῆς μελέτης νὰ ἐκτεθοῦν αἱ σχετικαὶ συζητήσεις καὶ νὰ κριθοῦν αἱ ἀπόψεις τῆς συγγραφέως. Διὰ τοῦτο θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ γενικὰ συμπεράσματα αὐτῆς:

Τὸ Τακτικὸν Οἰκονομίδου δίδει πράγματι εἰκόνα τῶν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Τσιμισκῆ εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθείσας χώρας τοῦ Δουνάβεως. Ἤτοι: Συνένωσις τῆς βορείου Βουλγαρίας μετὰ τοῦ Θέματος Θράκης ὑπὸ ἑνιαίαν διοίκησιν. Ἵδρυσις 'δουκάτων' (κατεπανάτων) καὶ 'στρατηγιῶν' εἰς τὰ προσαρτηθέντα ἐδάφη. Ἡ 'στρατηγία', ἡ λεγομένη 'Μεσοποταμία τῆς Δύσεως', εἶναι πραγματικότης καὶ πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν τοποθέτησίν της εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως, ἐνῶ περὶ ὁμωνύμου 'κατεπανάτου' οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῆ μετὰ βεβαιότητος.

Αἱ περὶ τὸ ἔτος 1000 κατακτηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' παραδουνάβιαι χῶραι ὠργανώθησαν διοικητικῶς ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τοῦ ὅλου κατακτηθέντος Βουλγαρικοῦ Κράτους. Τὸ Θέμα Παρίστριον πρέπει νὰ ἱδρύθη κατὰ τὰ ἔτη 1019/1020 καὶ ὡς συνοριακὸν Θέμα ὑφιστάμενον ἐπιδρομὰς Βαρβάρων ἐκ Βορρᾶ πρέπει νὰ ἐγνώρισε διοικητικὰς τροποποιήσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς διαφεύγουν, ἠμπορεῖ π.χ. πρὸς καιρὸν νὰ ἡνώθη μετὰ τοῦ Θέματος Θράκης ἢ νὰ ἐπεξετάθη δυτικῶς μέχρι τοῦ Βελιγραδίου ὄχι ὅμως καὶ νοτίως μέχρι τῆς Σαρδικῆς τοῦ Θέματος Βουλγαρίας, ὅπως μᾶς διαφεύγουν καὶ τυχὸν ἀλλαγαὶ εἰς τοὺς τίτλους τῶν διοικητῶν του.

Τὸ μόνον βέβαιον εἰς τὴν ἐξέλιξίν του εἶναι, ὅτι ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 11ου αἰῶνος οἱ γνήσιοι ἀντιπρόσωποι τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας παραχωροῦν βαθμιαίως τὴν θέσιν των εἰς τοπικοὺς διοικητάς, Βουλγάρους ἢ Μιξοβαρβάρους. Οὕτω διὰ λόγους γενικῆς πολιτικῆς ἢ στρατιωτικοὺς ἢ τοπικοὺς ἡ κατάστασις ἐπανέρχεται εἰς ἐκείνην πρὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους, ἀφοῦ αἱ ἀμυντικαὶ δυνάμεις δὲν ἀποτελοῦνται παρὰ ἀπὸ 'φεδεράτους', Βαρβάρους συμμάχους ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγούς. Μέχρις ὅτου, ὅπως τότε καὶ τώρα, τὸ Βυζαντινὸν Κράτος παραιτεῖται ἐν τέλει τῆς μεγάλης αὐτῆς μεθοριακῆς ζώνης, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ὑπελόγισεν ὡς πραγματικὸν ἐθνικὸν ἔδαφος.

Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα κατέληξεν ὅμως ἡ σ. καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐργασίαν της καὶ γεννᾶ τὴν ὑποψίαν, ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐπανερχομένην προκατειλημμένην θέσιν της, ἡ ὁποία τότε πρέπει νὰ ἐπηρέασε καὶ τὴν ἱστορικὴν κρίσιν της εἰς τὴν ἀνωτέρω μελέτην της. Ἄλλωστε εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐκουσία παραίτησις ἀπὸ ἐθνικὰ ἐδάφη ἦτο διὰ τὸ Βυζάντιον ἀδιανόητος. Τὸ Βυζάντιον ἔζησε μὲ τὸ ὄνειρον τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας κληρονόμον ἐθεώρει τὸν ἑαυτόν του, καὶ ἠγωνίσθη ἐπὶ χίλια ἔτη διὰ νὰ διατηρήση ἢ νὰ ἀποκαταστήση τὰ ρωμαϊκά του σύνορα, τὴν ἰδεατὴν ὁριακὴν γραμμὴν τοῦ Κράτους. Ὅπου ἐκ τῶν πραγμάτων ἔχανεν ἐθνικὰ ἐδάφη, τοῦτο ἐθεώρει προσωρινὸν καὶ τὴν νέαν ὁριακὴν γραμμὴν συμβολικήν. Δὲν ἠμπορεῖ λοιπὸν ἡ συγγραφεύς, βυζαντινολόγος ἱστορικός, νὰ ὁμιλῆ περὶ παραιτήσεως τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τὴν μεγάλην συνοριακὴν λωρίδα τοῦ Δουνάβεως, ὅταν μάλιστα ἡ ἰδία εἰς τὸ ἑπόμενον ἄρθρον της (XVIII) τονίζει τὴν οἰκουμενικότητα τῆς πολιτικῆς βυζαντινῆς ἰδεολογίας, παραθέτουσα μάλιστα καὶ ἄφθονον εὐρωπαϊκὴν αὐτὴν τὴν φορὰ βιβλιογραφίαν εἰς τὰς ὑποσημειώσεις της.

XVIII, 291-298: L'idée byzantine de l'unité du monde et l'état bulgare.

Ἡ σ. παρακολουθεῖ τὴν βασικὴν πολιτικὴν ἰδέαν τοῦ Βυζαντίου ὡς κληρονόμου τῆς

Ρώμης, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸ εἶναι τὸ μοναδικὸν κράτος τῆς Οἰκουμένης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὁ ἐκ Θεοῦ κυρίαρχος αὐτῆς, καὶ τὰς τύχας τῆς ἰδέας αὐτῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν διαδρομὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους.

Ὑποστηρίζει ὅτι πρῶτος διεκδικητὴς τῆς οἰκουμενικότητος αὐτῆς καὶ ἀντίπαλος τοῦ αὐτοκράτορος ἐνεφανίσθη τὸ ἵδρυθὲν «κατόπιν συνθήκης» εἰς τὴν Μοισίαν τὸ 681 Βουλγαρικὸν Κράτος τοῦ Ἀσπαρούχ, τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ κατόπιν ἄρχοντες ἀπὸ τοῦ Κρούμου μέχρι τῶν Ἀσσανιδῶν διεξεδίκουν μόνοι αὐτοὶ διὰ τὸν ἑαυτόν των καὶ διὰ τὸ κράτος των τὸν τίτλον τοῦ «βασιλέως τῶν Ρωμαίων» καὶ τὸν θρόνον τοῦ κυριάρχου τῆς Οἰκουμένης, μέχρις ὅτου ἱδρύθη τὸ Κράτος τῶν Σέρβων κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα μὲ τὰς αὐτὰς διεκδικήσεις.

Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ βαθμιαία ἀντικατάστασις τοῦ ὅρου Ρωμαῖοι διὰ τοῦ ὅρου Ἕλληνες μετὰ τὴν Φραγκοκρατίαν τοῦ 1204 σημαίνει ἐγκατάλειψιν τῆς ρωμαϊκῆς πολιτικῆς ἰδέας καὶ τοῦ ὀνείρου τοῦ οἰκουμενικοῦ κράτους καὶ θεωρεῖ τὸν τίτλον τοῦ «βασιλέως τῶν Ρωμαίων» τῶν ἀποκατασταθέντων τὸ 1261 Παλαιολόγων αὐτοκρατόρων ὡς ἁπλῆν ἐπιβίωσιν παραδόσεως, ἄνευ τῆς ἄλλοτε μαγικῆς τούτου δυνάμεως.

Ἐὰν τὸ 681 ἐδέχθησαν οἱ Βυζαντινοί, παρὰ τὴν ἔντονον πολιτικὴν ἰδέαν των τῆς οἰκουμενικότητος τῆς ρωμαϊκῆς των αὐτοκρατορίας, τὴν ἵδρυσιν «διὰ συνθήκης» Βουλγαρικοῦ Κράτους ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους των καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς αὐτοκρατορίας των ἢ ἐπρόκειτο ἁπλῶς περὶ «πάκτου» φεδεράτων καὶ ἐγκαταστάσεώς των ὡς φρουρῶν τῶν συνόρων ἔναντι χορηγιῶν, τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς εἰς τὴν ἐργασίαν: E. K. Chrysos, Zur Gründung des ersten Bulgarischen Staates, «Cyrillo-Methodianum». II, Thessalonique 1972-1973, σ. 7-13.

Κατὰ πόσον ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων Καλογιάννης, ὁ ἐπονομαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Σκυλογιάννης, διεξεδίκει τὸ 1204/6, πέραν τῶν λεηλασιῶν καὶ καταστροφῶν του, τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία μάλιστα κατείχετο ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ἠμπορεῖ νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς εἰς τὴν μελέτην: Ἀλεξάνδρας Κραντονέλλη, Ἡ κατὰ τῶν Λατίνων ἑλληνοβουλγαρικὴ σύμπραξις ἐν Θράκῃ, 1204-1206. Ἀθῆναι 1964. (Διδακτ. Διατρ.).

XIX, 289-295: L'idée imperiale à Byzance et la tradition étatique Bulgare.

Εἰς τὸ ἄρθρον αὐτὸ τοῦ 1971 ἡ σ. ἐπανέρχεται εἰς τὸ θέμα τοῦ προηγουμένου της ἄρθρου (XVIII) τοῦ 1969, διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸ θέμα, ὡς λέγει, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ πράγματι τὸ ἐξετάζει περισσότερον ἀπὸ βουλγαρικῆς πλευρᾶς. Τοιουτοτρόπως δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ παρουσίασις αὐτοῦ μὲ τυχὸν μερικὸν σχολιασμὸν καὶ νὰ ἐμφανίζωνται αἱ ἀπόψεις της ὡς ἀποδεκταί, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενόν του χρήζει σχολιασμοῦ βῆμα πρὸς βῆμα.

Ἐπαναλαμβάνει ὡς δεδομένον, ὅτι ἡ ἵδρυσις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους τὸ 681 εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Βαλκανικῆς ἀνεγνωρίσθη κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου «διὰ συνθήκης», (ὅπερ, ὡς ἐλέχθη προηγουμένως, ἀμφισβητεῖται σοβαρῶς), καὶ διαπιστώνει ὅτι ἔκτοτε οἱ εἰδωλολάτραι ἄρχοντες τοῦ βουλγαρικοῦ τούτου Κράτους, μιμούμενοι τοὺς τίτλους τῶν Βυζαντινῶν, διεφιλονίκουν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος.

Παρασιωπᾷ ὅμως τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ δῆθεν βουλγαρικοῦ Κράτους τὸ 681 μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν βουλγαρικῶν πολέμων ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε', 741-775, ἐπὶ ἑκατὸν περίπου ἔτη δηλαδή, οὐδεμία τοιαύτη διεκδίκησις ὑπάρχει ἐκ μέρους τῶν εἰρηνικῶς μετὰ τοῦ Βυζαντίου ζώντων φίλων φεδεράτων Βουλγάρων καὶ δὲν ὑπάρχει τοιαύτη πολιτικὴ ἰδέα εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας Βουλγάρους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Ἡ ὁμιλήσασα περὶ ἀναγνωρίσεως «διὰ συνθήκης» τοῦ Κράτους τῶν Βουλγάρων συγγραφεὺς ἀναγκάζεται ὑπὸ τῶν πηγῶν νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ Βυζάντιον δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὸ ἔδαφος τοῦ Κράτους τῶν Βουλγάρων, ἀντιθέτως πρὸς πᾶσαν τυχὸν ὑποχρέωσιν ἀπορρέουσαν ἐκ δῆθεν «συνθήκης», ὡς αὐθαιρέτως σφετερισμένον καὶ ἀνακτητέον. (Ἐπιστολαὶ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ πρὸς Συμεὼν Βουλγαρίας). Τοῦτο ἐπέτυχεν ἀργότερον διὰ τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, ὅπως εἶχεν ἐπιτύχει ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ὀλιγώτερον, ὑποταγὴν τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν ἔνταξιν αὐτῶν εἰς τὴν «οἰκογένειαν τῶν ἐθνῶν» τῆς βυζαντινῆς Οἰκουμένης διὰ τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος τοῦ ἡγεμόνος των Βόριδος (Βόριδος-Μιχαήλ).

Ἡ σ. ἀποδίδει τοὺς καταστρέψαντας τὴν βουλγαρικὴν εἰρήνην πολέμους τοῦ Συμεὼν κατὰ τοῦ Βυζαντίου εἰς ἐγχώριον ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ ἐκβυζαντινισμοῦ τῆς Βουλγαρίας καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν φιλοδοξίαν τοῦ Συμεὼν νὰ διεκδικήσῃ τὸν θρόνον τῆς Οἰκουμένης ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸν Αὐτοκράτορα.

Δὲν κάμνει λόγον βεβαίως περὶ τῶν κερδῶν τῶν βογιάρων ἐκ τῶν λεηλασιῶν, τὰ ὁποῖα ἔχανον αὐτοὶ ἐν εἰρήνῃ, καὶ περὶ τῶν λεηλασιῶν τοῦ Συμεών, ὁ ὁποῖος πάντοτε ἔφευγε μὲ τὰ λάφυρα τῆς ἐπιδρομῆς του καὶ δὲν ὠργάνωνε κρατικὰς ὑπηρεσίας εἰς καταλαμβανόμενα ἐδάφη, ἄνκαι ἐφιλοδόξει νὰ διοικήσῃ Κράτος καταλαμβάνων τὸν θρόνον τῆς Οἰκουμένης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὀρθῶς ἀναγνωρίζει ἡ σ. ὅτι ἡ πολυσυζητηθεῖσα στέψις τοῦ Συμεὼν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου δὲν ἦτο παρὰ «εὐλογία» (ἀνάγνωσις εὐχῆς) ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου διὰ θείαν φώτισίν του καὶ ὅτι εἰς τὸν Συμεὼν οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη ὁ τίτλος «βασιλεύς», πολλοῦ γε καὶ δὴ «βασιλεὺς Ρωμαίων». (Ἐπιστολαὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ πρὸς τὸν Συμεών). Ἀνεγνωρίσθη βεβαίως, κατ' ἐξαίρεσιν διὰ δευτέραν φορὰν μετὰ τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν, ὁ τίτλος τοῦ «βασιλέως τῶν Βουλγάρων» εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Συμεὼν Πέτρον, ἀλλὰ συγγενεύσαντα μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τοῦ Βυζαντίου διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Λακαπηνοῦ. Τοῦτο ὅμως κατὰ τὴν σ. καθιέρωσε παράδοσιν βουλγαρικῆς κρατικῆς ἰδέας (tradition étatique bulgare), ἡ ὁποία ἤνοιξε τὸν δρόμον εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ ἄλλων βαλκανικῶν κρατῶν.

Ἡ ἰδία ὅμως καταστρέφει περαιτέρω τὰ συμπέρασμά της ὁμολογοῦσα ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου Β' οὐδέποτε ἀπενεμήθη ἐπισήμως εἰς τὸν Σαμουὴλ ὁ τίτλος τοῦ «βασιλέως», ὅσον καὶ ἂν προσπαθεῖ ἡ σ. νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀνεπίσημον ὕπαρξίν του. Οὐχὶ ὀρθῶς λοιπὸν ἡ σ. θεωρεῖ ὅτι συνεχίζουν παράδοσιν βουλγαρικῆς κρατικῆς ἰδέας ὁ ἐπαναστάτης Δελεάνος τοῦ 1041, ὁ Σέρβος Κωνσταντῖνος Βοδῖνος τοῦ 1072 καὶ ὁ ἀνεκδιήγητος Καλογιάννης τοῦ 1206 μὲ τοὺς Βλάχους του, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐπεδίωξε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν μὲ τίτλον «βασιλέως τῶν Ρωμαίων».

Βεβαίως, ὁ εἰς τὴν εὑρεθεῖσαν εἰς Βιτόλια τὸ 1956 ἐπιγραφὴν ὑπάρχων τίτλος Samod'ržec (= αὐτοκράτωρ) τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου πείθει ὅτι ὁ τίτλος αὐτὸς ἐχρησιμοποιήθη πρὸ τοῦ β' Βουλγαρικοῦ Κράτους καὶ ἑκατὸν ἔτη πρὸ τῶν Σέρβων, καταρριπτομένης τῆς παλαιᾶς γνώμης τοῦ Ostrogorsky, ἀλλὰ ἡ ὡς παράρτημα προστιθεμένη αὐτὴ παρατήρησις οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει παρὰ τὴν παλαιὰν ἀλαζονείαν Βουλγάρων ἡγεμόνων νὰ αὐτοτιτλοφοροῦνται μὲ βυζαντινοὺς τίτλους, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς τοὺς ἀνεγνώριζε.

XX, 1-15: Genèse des peuples balkaniques et formation de leurs états. L'experience bulgare.

Εἰς τὴν μελέτην αὐτήν, ἡ ὁποία ἔχει ἐν πολλοῖς θεωρητικὸν χαρακτῆρα, ἡ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξηγήσῃ, κατὰ ποῖον ἐξελικτικὸν τρόπον ἐσχηματίσθησαν εἰς τὸν μεταρρωμαϊκὸν

βαλκανικὸν χῶρον γενικῶς μὲν τὰ μεσαιωνικὰ βαρβαρικὰ ἔθνη-κράτη, μεταξὺ δὲ αὐτῶν πρὸ παντὸς τὸ βουλγαρικὸν κράτος-ἔθνος, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ὁποίου προηγήθη ἀσυνήθως ἡ ἵδρυσις κράτους καὶ ἐπηκολούθησεν ὁ βαθμιαῖος σχηματισμὸς ἔθνους. Τοῦτο, ἐκ τῆς ἀναμείξεως θρακικοῦ, σλαβικοῦ καὶ πρωτοβουλγαρικοῦ στοιχείου, ἐπὶ συνοριακοῦ καὶ ὄχι καθαρῶς ἐθνικοῦ βυζαντινοῦ χώρου.

Ἡ σ. ἐπιμένει ὅτι ἡ συνοριακὴ λωρὶς τοῦ Δουνάβεως, ἀνέκαθεν φρουρουμένη ὑπὸ διαδοχικῶν βαρβαρικῶν φύλων φεδεράτων, δὲν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὡς γνήσιον ἐθνικὸν ἔδαφος — vrai territoire d' état, σ. 3, πρᾶγμα ἀδιανόητον διὰ τὴν βυζαντινὴν πολιτικὴν ἰδέαν τῆς οἰκουμενικότητος.

Περὶ τοῦ θρακικοῦ στοιχείου ὑποστηρίζει ὅτι τοῦτο διετηρήθη ἀμιγέστερον εἰς τὴν ὕπαιθρον παρὰ εἰς τὰς πόλεις, ὑπῆρξε μακροβιότερον εἰς τὴν κυρίως Θράκην παρὰ εἰς τὴν Μοισίαν καὶ πολυπληθέστερον εἰς τὰ ὀρεινά, ὅπου συνήντησαν αὐτὸ οἱ Σλάβοι, παρὰ εἰς τὰ πεδινά. Διάλυσιν λοιπὸν τῆς κοινωνικῆς δομῆς τοῦ ἀρχαίου κόσμου εὗρε τὸ προηγηθὲν τοῦ βουλγαρικοῦ σλαβικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐπιπροσθέτως δὲν συνεκρούσθη πρὸς προϋπάρξαντας ἐκεῖ βαρβάρους φεδεράτους, ἀλλὰ τοὺς διεδέχθη, ἀφοῦ αὐτοὶ ἀνέκαθεν ἢ ἀπεσύροντο ἀφήνοντες τὴν θέσιν των εἰς ἄλλους Βαρβάρους ἢ διελύοντο ἐντὸς τοῦ ἐντοπίου ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτως οἱ Σλάβοι διεδέχθησαν τοὺς προηγηθέντας Γερμανούς, Οὕννους καὶ λοιποὺς Βαρβάρους εἰς τὸ σύνορον τοῦ Δουνάβεως, ὅπου διῆλθον μερικὰ ἀπὸ τὰ γνωστὰ στάδια (αὐτόνομοι ἢ ὑπόφοροι ἢ φεδερᾶτοι ἢ στρατευμένοι ὑπὸ βυζαντινὸν στρατηγὸν) καὶ ὅπου οἱ ἐπελθόντες Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαροὺχ συνήντησαν τὰς ἑπτὰ φυλάς των, ὅπως συνήντησαν καὶ τοὺς Δρογουβίτας καὶ τοὺς Σαγουδάτους καὶ τοὺς Βουλγάρους τοῦ Κοῦβερ, σ. 5.

Ποῦ τοὺς συνήντησαν; Εἰς τὴν Μακεδονίαν; Δὲν εἶχον διέλθει τὸν Αἶμον πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', 741-775, καὶ ὁ λαὸς τοῦ Κοῦβερ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον παλαιοὶ βυζαντινοὶ αἰχμάλωτοι μεταφερθέντες μετὰ τὴν ἅφιξίν των εἰς Μακεδονίαν διὰ πλοίων εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὑποστηρίζονται κατόπιν τὰ περίεργα, ὅτι οἱ Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαροὺχ ἦσαν ἀποσπασθεὶς κλάδος τῆς «Μεγάλης Βουλγαρίας» τῶν στεππῶν, ἡ ὁποία ἐστήριζε τὴν ὕπαρξίν της εἰς τὴν λείαν πολέμου, εἰς τὴν φορολογίαν γηγενῶν καὶ εἰς τὴν ἀστικὴν ζωὴν (vie urbaine!), ἀνθοῦσαν εἰς τὴν κρατικὴν ἐπικράτειάν της (dans le territoire étatique), καὶ ἡ ὁποία διελύθη, ἄνκαι «plus nombreux que le sable de la mer» ὑπὸ τὰ πλήγματα τῶν Χαζάρων. Αὐτὴ ἐκληροδότησεν εἰς τὸν κλάδον τοῦ Ἀσπαροὺχ στερεὰς παραδόσεις ἀστικῆς ζωῆς καὶ πειθαρχημένης στρατιωτικῆς μηχανῆς, χαρακτηριστικὰ τῶν νομαδικῶν λαῶν, «caracteristiques pour les peuples nomades». *(Πῶς συμβιβάζονται ὅμως ἀστικὸς βίος καὶ νομαδικὸς λαός;).*

Αἱ ἑπτὰ σλαβικαὶ φυλαὶ τῆς Μοισίας δὲν εἶχον βεβαίως κρατικὴν ὀργάνωσιν, ἀφοῦ ἦσαν φεδερᾶτοι τῶν Βυζαντινῶν (σ. 7) καὶ ὀρθῶς ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς σ. ἀντίθετοι ἀπόψεις. Ἡ σ. ὅμως ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαροὺχ κατακτήσαντες τὰ ἐδάφη τῶν φυλῶν αὐτῶν ἵδρυσαν πρῶτοι Κράτος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοφάνους καὶ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 681, πραγματοποιοῦντες οὕτω παράδοσιν κράτους, ἀναγομένην εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς «Μεγάλης Βουλγαρίας».

(Τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀντιρρήσεις βλέπε εἰς τὴν παρουσίασιν τῆς ὑπ' ἀριθμὸν XVIII μελέτης τῆς συγγραφέως).

Ἄφησαν ὅμως εἰς τὰς σλαβικὰς φυλὰς τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεών των καὶ διετήρησαν μόνον τὸν στρατιωτικὸν ἔλεγχον καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων.

Προηγήθη λοιπὸν ἡ ἀμάρτυρος κρατικὴ ὑπόστασις τῆς «Μεγάλης Βουλγαρίας» καὶ μάλιστα μὲ τὰ ἀήθη χαρακτηριστικὰ νομαδικῶν λαῶν, διὰ νὰ κληροδοτηθῇ εἰς τοὺς Βουλγάρους τοῦ Ἀσπαρούχ κρατικὴ παράδοσις, ἡ ὁποία νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυσιν Κράτους εἰς τὴν Μοισίαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Ἱστορικὴ δεοντολογία!

Τὸ βουλγαρικὸν αὐτὸ κράτος τοῦ Δουνάβεως, λέγει ἡ σ., διὰ νὰ διατηρήση τὰ κεκτημένα καὶ νὰ ἐπεκτείνη τὴν ἐπικράτειάν του, ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ Βυζάντιον. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα, πρῶτον, τὴν σύντηξιν τοῦ σλαβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ στοιχείου ἐντὸς τοῦ Κράτους καὶ ἔπειτα τὴν περὶ αὐτὸ συσπείρωσιν, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 9ου αἰῶνος, ὅλων τῶν σλαβικῶν φυλῶν τῆς λεγομένης βουλγαρικῆς ὁμάδος ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τὴν ὀργάνωσίν των κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Τοιαῦται σλαβικαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι συνεσπειράθησαν, ἦσαν, λέγει, αἱ φυλαὶ τῆς Θράκης, αἱ δυτικῶς τοῦ Ἴσκαρ καὶ αἱ δυτικῶς καὶ βορείως τῆς Θεσσαλονίκης. Μερικαὶ ἐξ αὐτῶν πρὸ τῆς ἑνοποιήσεώς των μετὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους εἶχον διέλθει ἕνα στάδιον ἡμιυποτελείας πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ ἕνα στάδιον ἡμιυποτελείας πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν Κράτος, ὅπως π.χ. οἱ Σαγουδᾶτοι, μέρος τῶν ὁποίων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 9ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10ου αἰῶνος ἐπλήρωνε φόρον εἰς τοὺς «Σκύθας» (Βουλγάρους) καὶ μέρος εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης.

(Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ χωρίου τοῦ Καμενιάτου, ἔκδ. Βόν., σ. 496. Μόνον, ὅτι οἱ Σαγουδᾶτοι, ὡς δεικνύει ἡ λατινικὴ κατάληξις - atus τοῦ ὀνόματός των, ἦσαν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, Βλάχοι καὶ ὄχι Σλάβοι).

Μερικαὶ ἐκ τῶν φυλῶν αὐτῶν, σημειώνει ἡ σ., ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους, ὅπως οἱ κατοικοῦντες κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα βορείως τῆς Δράμας Σμολεάνοι Σλάβοι, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐπέρχεται (τὸ 838) ὁ καυχᾶνος Ἰσβοῦλος κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἄρχοντος Περσιάνου εἰς τοὺς Φιλίππους. (Βλ. P. Lemerle, Philippes etc., σ. 135 κ.ἑ.).

Μόνον, ὅτι οἱ Σμολεάνοι δὲν εὑρίσκοντο βορείως τῆς Δράμας, ἀλλὰ εἶναι οἱ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' τὸ 688 εἰς τὴν Κλεισούραν τοῦ Στρυμόνος ἐγκατασταθέντες πρὸς φρούρησίν της Σλάβοι — Πορφυρογέννητος, Περὶ Θεμάτων, σ. 88/9, ἔκδ. A. Pertusi — καὶ ὑπὸ τοῦ Κρούμου τὸ 812 ἐκδιωχθέντες ἐκεῖθεν —Θεοφάνης, σ. 496, ἔκδ. de Boor — καὶ συμπτυχθέντες πρὸς τὸν καίσαρα Μωσηλὲ εἰς τὴν Χριστούπολιν καὶ ἀργότερον ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' μεταφερθέντες εἰς τὴν Ροδόπην— βλ. χωρίον Ἰσμιλὰν Βουλγαρίας. Ταῦτα καὶ ἡ μαρτυρία τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ὀμουρτάγ, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἡ σ., σ. 7 καὶ σημ. 25, δεικνύουν ὅτι ἡ σύντηξις τοῦ σλαβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ στοιχείου ὑπῆρξε βραδυτάτη διαρκέσασα μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος, ὡς ὁμολογεῖ ἡ ἰδία ἡ σ., σ. 7, ἀλλὰ δὲν περιελάμβανε παρὰ μόνον τὰς ἑπτὰ σλαβικὰς φυλάς, τὰς εὑρισκομένας ὑπὸ βουλγαρικὴν κατάκτησιν. Τοῦτο δὲν ὁμολογεῖ ἡ σ., ἀλλὰ ὁμιλεῖ περὶ συντήξεως καὶ συσπειρώσεως ὅλων τῶν σλαβικῶν φυλῶν τῆς λεγομένης βουλγαρικῆς ὁμάδος, ἐνῶ τὰ πράγματα τὴν διαψεύδουν.

Μέχρι τοῦδε ἡ ὑπὸ τῆς σ. περιγραφὴ τοῦ «Processus de l'intégration des deux éléments principaux dans la formation de la nationalité bulgare, σ. 7» δὲν δεικνύει τοιαύτην γενικὴν σύντηξιν στοιχείων. Αὕτη ἐπῆλθε, λέγει ἡ σ., διὰ τῆς συνενώσεώς των εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τὴν διαδοθεῖσαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ τῶν κληρονόμων τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τεθοῦν αἱ βάσεις ἑνὸς ἐθνικοῦ σλαβικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἄνθησις τοῦ ὁποίου κατεβρόχθισεν ὁριστικῶς τὸ πρωτοβουλγαρικὸν στοιχεῖον χωρὶς νὰ ἐξαφανίση τὴν συμβολήν του εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. Ἡ συμβολὴ αὐτὴ συνίστατο εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὰς παραδόσεις τῆς στέππας, αἱ ὁποῖαι ἐδημιούργησαν Κράτος, ἐνῶ ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς ὠφείλετο εἰς τὰς ἱκανότητας τοῦ σλαβικοῦ στοιχείου. Τοῦτο ὅμως, χωρὶς τὴν προστασίαν ὠργανωμένου Κράτους, θὰ εἶχε τὴν τύχην τῶν σλαβικῶν φυλῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πε-

λοποννήσου, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκράτησε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, χάρις εἰς μίαν πολιτικὴν ἐξελληνισμοῦ. Τὸ παράδειγμα τῆς Σερβίας καὶ τῆς Κροατίας, λέγει, ὅπου ἐδημιουργήθησαν σλαβικὰ κράτη, δὲν διαψεύδει ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ Σερβία καὶ ἡ Κροατία εὑρίσκοντο πολὺ μακρὰν καὶ χωρὶς ἐπαφὴν μὲ τὴν ἰσχὺν τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον ἐν προκειμένῳ «trop proche et trop attachée à ses anciens territoires» *(ποῦ εἶναι ἡ ἐγκατάλειψις τῆς συνοριακῆς λωρίδος τοῦ Δουνάβεως;)* δὲν θὰ ἐπέτρεπεν ἴσως τὸν σχηματισμὸν μιᾶς Βουλγαρίας καθαρῶς σλαβικῆς. Ἀλλὰ καὶ μία Βουλγαρία ἐντελῶς βουλγαρικὴ δὲν θὰ ἐπέζη, ὅπως δὲν ἐπέζησαν ἡ Βουλγαρία τοῦ Βόλγα καὶ τὸ Χαγανᾶτον τῶν Χαζάρων, «constitué, comme on l'a demontré, surtout d'élément bulgares» *(πότε ἀπεδείχθη ὅτι οἱ Χαζάροι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον Βούλγαροι καὶ ὄχι Τοῦρκοι, δὲν γνωρίζομεν)* ἐὰν ὁ Βόρις δὲν εἶχε τσακίσει τοὺς συντηρητικοὺς Βογιάρους ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ ἐκχριστιανιοθοῦν, ὁπότε τὸ στρατιωτικὸν Κράτος ἐξειλίχθη φυσιολογικῶς διὰ διεισδύσεως τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποδουλουμένων λαῶν.

Κατὰ τὴν σ. ὁ ἐθνικὸς δυϊσμὸς τοῦ ἔκτοτε σλαβικοῦ αὐτοῦ Κράτους, τοῦ διατηρήσαντος ὅμως τὴν ἐπωνυμίαν «Βούλγαροι», ἐξηφανίσθη κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα ὡς ἀποτέλεσμα τῶν ἀμυντικῶν του πολέμων. *(Ποίων ἄραγε ἀμυντικῶν πολέμων; Τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Σαμουήλ;)*.

Οἱ ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους Σλάβοι καὶ Πρωτοβούλγαροι, μαρτυρούμενοι μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος εἰς τὴν περιοχὴν Prout-Dniéster, ἀνεμείχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ μετὰ τοῦ ρωμανικοῦ στοιχείου καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ λαοῦ τῶν Ρουμάνων, ἐνῶ οἱ Σλάβοι τῆς Ἑλλάδος ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. *(Πῶς δὲν συνετέλεσαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀφοῦ ὀλίγοι Πρωτοβούλγαροι ἐχρειάσθησαν ὡς μαγιὰ καὶ διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ λαοῦ τῶν Ρουμάνων;)*.

Τὴν ἀνακατάληψιν τῶν ἐδαφῶν Μοισίας καὶ Μικρᾶς Σκυθίας (reprise de ces territoires) ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν 11-12ον αἰῶνα (Βασίλειος Β';) ἡ σ. θεωρεῖ ὡς νέον ἐκβαρβαρισμὸν (nouvelle barbarisation, σ. 9) καὶ ὡς σημαίνουσαν διακοπὴν τοῦ ρόλου τῆς Βουλγαρίας ὡς «barrière objective dans les Balkans» κατὰ ἐπιδρομῶν ἀπὸ βορρᾶ. *(Μόνον, ὅτι δὲν ἀναφέρει τὰς ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομὰς τῶν ἰδίων τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν Συμεὼν καὶ ἔπειτα ὑπὸ τὸν Σαμουὴλ κατὰ τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον, ὡς λέγει, ἐπροστάτευεν ἀπὸ βορρᾶ ἡ Βουλγαρία)*.

Ἡ σ. σημειώνει ὅτι αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Πετσενέγων καὶ κατόπιν τῶν Οὔζων, τῶν Κουμάνων καὶ τῶν «παρὰ τὸν Ἴστρον Σκυθῶν» ἐδημιούργησαν μεῖγμα ἐθνοτήτων τουρκικῆς καταγωγῆς, τῶν λεγομένων «μιξοβαρβάρων», τὸ ὁποῖον προσετέθη εἰς τὸν σλαβο-βουλγαρικὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας, ἀμιγῆ μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος, ἡ δὲ ἐξαφάνισις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἐμφάνισιν βορείως τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Αἵμου τοῦ λαοῦ τῶν Βλάχων, ἀγνώστου μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος καὶ μέλλοντος νὰ διαδραματίση ρόλον εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ β' Βουλγαρικοῦ Κράτους.

Μὲ τὴν ἐπανεμφάνισιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους ὑπὸ τοὺς Ἀσσανίδας, λέγει ἡ σ., συνετάκησαν ἐκ νέου τὰ διάφορα αὐτὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἐξηφανίσθησαν, χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἴχνη εἰς τὴν τοπωνυμίαν τῆς χώρας. Ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως συναντῶνται βεβαίως εἰς τὴν βόρειον Βουλγαρίαν παραλλήλως πρὸς τὸν σλαβικὸν καὶ τὸν μεσογειακὸν (θρακικὸν) τύπον ἴχνη τουρκικῶν καὶ μογγολικῶν χαρακτηριστικῶν, ἀνηκόντων, ἄγνωστον ἐάν, εἰς Πρωτοβουλγάρους ἢ εἰς μεταγενεστέρους ἐπιδρο-

μεῖς. Ἐξ ἄλλου εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως ἀπολεσθείσας κτήσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους τὸ ρουμανικὸν στοιχεῖον ἐβάδιζε πρὸς σχηματισμὸν τῶν κρατῶν του.

Καταλήγουσα ἡ σ. τονίζει, διὰ νὰ ἐξάρῃ τὸν ρόλον τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς, πρῶτον τὴν σημασίαν τοῦ ρήγματος, τὸ ὁποῖον ἐπέφερεν ἡ Βουλγαρία εἰς τὸν οἰκουμενισμὸν τοῦ Βυζαντίου, ρήγματος εἰς τὴν ἐδαφικὴν καὶ εἰς τὴν ἰδεολογικὴν ἑνότητα τῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον ἤνοιξε τὸν δρόμον εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν κρατῶν. Πρῶτον σλαβικὸν καὶ πρῶτον βαλκανικὸν κράτος ἡ Βουλγαρία ηὐξήθη καὶ ἐξειλίχθη εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία ἐθεώρει αὐτὸ ὡς σφετεριστὴν τῶν ἐδαφῶν της. *(Δὲν ἦτο μήπως;)*. Ὅθεν ἡ λυσσαλέα προσπάθεια τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἰδίως ἐπὶ Συμεών, νὰ καταστρέψῃ τὸν μύθον τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα προτεραιότητός του, προσπάθεια ἡ ὁποία εἶχε μὲν ὡς ἀποτέλεσμα ἀπογοητεύσεις μόνον ἐπὶ οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ πεδίου, ἀλλ' ἀπετέλεσεν «ligne de conduite» καὶ ἐξησφάλισεν ὑπεροχὴν τῆς Βουλγαρίας μεταξὺ τῶν ἄλλων κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς, τὰ ὁποῖα ἔμειναν ἐπὶ μακρὸν ἡμιυποτελῆ εἰς τὸ Βυζάντιον. Μόνον κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος, εἰς τὸ μεσοδιάστημα μεταξὺ α' καὶ β' Βουλγαρικοῦ Κράτους, ἡ Σερβία ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της καὶ μόνον κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἡ πλάστιγξ τῆς ἱστορίας ἔκλινε πρὸς τὸν Ντουσάν, «ce continuateur du rêve de Simeon, qui à son tour voulut s'asseoir sur le thrône de Constantinople». Τὸ αἴσθημα αὐτὸ ὑπεροχῆς ἔκαμε τὴν Βουλγαρίαν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπανειλημμένως νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Σερβίας καὶ τῆς Κροατίας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον συνεδέοντο μὲ τὸ Βυζάντιον μὲ «πάκτα» ὑποτελείας, ἐνῶ ἡ Βουλγαρία ἐλάμβανε «ξενίαν» φιλίας.

Ἐν τέλει τονίζει ἡ σ. τὴν σημασίαν τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς τῆς βουλγαρικῆς ἐθνικότητος εἰς τὸ πεδίον τοῦ σλαβικοῦ πολιτισμοῦ, ἄνκαι διεμορφώθη αὐτὴ εἰς τὸ πλαίσιον ἐθνικοῦ δυϊσμοῦ καὶ ὄχι εἰς ὁμοιογενὲς περιβάλλον, ὅπως οἱ ἄλλοι σλαβικοὶ λαοί, καὶ τὸ Βουλγαρικὸν Κράτος «s'est imposé comme cadre protecteur des manifestations culturelles d'ordre international de ce peuple où l'élément slave avait fini par s'imposer». *(Ποῖαι εἶναι ἄραγε αἱ βουλγαρικαὶ manifestations culturelles d' ordre international;)*.

XXI, 31-40: Au sujet de la formation des nationalités sud-slaves.

Ἡ σ. ἐπανέρχεται ἐνταῦθα οχεδὸν εἰς τὸ θέμα τῆς προηγουμένης της μελέτης (XX) περὶ τοῦ τρόπου ἐξελίξεως εἰς ἐθνότητας τῶν Βαρβάρων, τῶν εἰσελθόντων εἰς τὸν μεταρρωμαϊκὸν χῶρον τῆς Βαλκανικῆς, ἐξετάζουσα ὅμως περισσότερον τὸν βαθμὸν καὶ τὸν τρόπον ἀναμείξεως τῶν στοιχείων πολιτισμοῦ, τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς εἰς τὸν βαλκανικὸν τοῦτον χῶρον, μετὰ τῶν τοιούτων τῶν εἰσβαλόντων Βαρβάρων. Δεχομένη τὴν γενικὴν καὶ ὀλίγον ἀσαφῆ διαίρεσιν τοῦ βαλκανικοῦ χώρου εἰς μίαν πρώτην ζώνην, ὅπου τὰ βαρβαρικὰ στοιχεῖα καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαιότητος εἶναι ἰσοδύναμα, εἰς μίαν δευτέραν ζώνην, ὅπου ὑπερέχουν πολὺ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαιότητος καὶ εἰς μίαν τρίτην ἐνδιάμεσον ζώνην ἐπαφῆς, ὅπου τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαιότητος ἐμφανίζονται ὡς «κληρονομία» καὶ ὄχι ὡς ἄμεσος ἀνάληψις θεσμῶν τῆς προηγουμένης ἐποχῆς εἰς τὴν ὑπὸ ἐκφεουδαλισμὸν εὑρισκομένην κοινωνίαν, ἀσχολεῖται περισσότερον μὲ τὴν τρίτην ζώνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγεται μετ' ἄλλων πρώην βυζαντινῶν χωρῶν καὶ ἡ Βουλγαρία, προσπαθοῦσα νὰ καθορίσῃ τὸν ρόλον τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς κληρονομίας, ὡς παρεδόθη αὕτη διὰ τοῦ χριστιανικοῦ Βυζαντίου, ὡς καὶ τὸν ρόλον τῶν ἀρχαίων λαῶν τοῦ χώρου τούτου, Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν, εἰς ὅ,τι καὶ ὅσον ἐπέζησεν ἐξ αὐτῶν μετὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ πολιτισμοῦ των ὑπὸ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως. Ὅσον καὶ ἂν ὁ ρόλος τῶν στοιχείων τοῦ παλαιοῦ ὑποστρώματος

χρήζει τυχὸν τοπικῶς ἢ ποσοτικῶς ἀποδείξεων, λέγει ἡ σ., ταῦτα μετέχουν σημαντικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν βαλκανικῶν καὶ νοτιοσλαβικῶν ἐθνοτήτων (σ. 33).

Ἐξετάζονται κατόπιν αἱ ἐθνικαὶ καὶ δημογραφικαὶ ἀλλοιώσεις ἐκ τῶν βαρβαρικῶν εἰσβολῶν καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐγκαταστάσεων (Λογγοβάρδων, Γεπιδῶν καὶ Γότθων) εἰς τὸν Βαλκανικὸν χῶρον, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ συντελέσουν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν νοτιοσλαβικῶν ἐθνοτήτων, ὡς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συναντήσεως τῶν εἰσβαλόντων Σλάβων μετὰ τοῦ τριῶν εἰδῶν πληθυσμοῦ τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου, Ἰλλυριῶν-Θρακῶν, Βυζαντινῶν ἀγροτῶν καὶ Βαρβάρων τῶν μεθοριακῶν περιοχῶν, ἐπίσης τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συναντήσεως τοῦ διαφορετικοῦ πολιτισμοῦ τῶν εἰσβαλόντων Βουλγάρων μετὰ τοῦ διαφορετικοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἤδη ἐγκατεστημένων Σλάβων καὶ τὸ τοιοῦτον τῆς συναντήσεως Σλάβων μετὰ Σλάβων.

Εἰς ταῦτα προστίθεται ὁ ρόλος τῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ ἐπεδίωξε τὸν ἐξελληνισμὸν τῶν Σκλαβηνιῶν καὶ ἐπροκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν αὐτῶν, συνασπισθέντων εἰς ὀργανισμοὺς Κρατῶν μὲ πρώτην καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπερ ἐπέφερε τὴν σύντηξιν ὅλων τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων των εἰς ἓν ἔθνος καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν νοτιοσλαβικῶν Κρατῶν.

Ἡ μελέτη εἶναι πολὺ θεωρητικὴ καὶ σχηματοποιημένη καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας ἐγείρει πολλὰς ἀντιρρήσεις. Πῶς π.χ. ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ὀχύρωσις πόλεων εἶναι στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἔφερον μαζί των οἱ εἰσβαλόντες Πρωτοβούλγαροι (σ. 36), ἀφοῦ αὐτοὶ ἦσαν νομάδες;

XXII, 123-127: Les noms de lieux dans le typicon du monastère de la Cosmosotira.

Ἡ σ. ἐξετάζει 14 τοπωνύμια, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζει εἰς τὴν ἐπικεφαλίδα ὡς βουλγαρικά, καὶ τέσσαρα ἐκ τῶν πολλῶν ἑλληνικῶν, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὡς ἔχοντα γλωσσικὴν ἢ ἄλλην σχέσιν μὲ τὴν βουλγαρικήν, εἰς τὸ Τυπικὸν τῆς παρὰ τὰς Φερὰς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης Μονῆς τῆς Κοσμοσωτείρας, τὸ δοθὲν εἰς αὐτὴν τὸ 1152 ὑπὸ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαὰκ Κομνηνοῦ, τρίτου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ.

Ἀποκλειομένης τῆς συζητήσεως ἐπὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ἐτυμολογιῶν της εἰς μίαν παρουσίασιν καὶ ὑπὸ μὴ σλαβολόγου, μερικαὶ ἀπορίαι μόνον εἶναι ἴσως δικαιολογημέναι:

1) Διατί χαρακτηρίζει τὰ ἐν λόγῳ τοπωνύμια συλλήβδην ὡς βουλγαρικὰ καὶ ὄχι σλαβικά, ἀφοῦ ἡ γλῶσσα τῶν Βουλγάρων εἶναι ἡ σλαβική, καὶ πῶς συμβαίνει νὰ εἶναι ταῦτα σλαβικά, ἀφοῦ εἰς τὸν τόπον τῶν τοπωνυμίων οὐδέποτε ἔζησαν Σλάβοι; 2) Διατί ὑποστηρίζει, παρὰ τὰς ὁμολογουμένας ὑπὸ τῆς ἰδίας δυσκολίας, σλαβικὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου Βράνιστα, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸς ὁ Vasmet (Die Slaven in Griechenland, σ. 25-26) συνέδεσε πρὸς τὸ βυζαντινὸν ὄνομα Βρανᾶς; 3) Διατί θεωρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ἐμπορίου Σαγουδάους, τὸ ὁποῖον συνδέει μὲ τοὺς Σαγουνδάτους τῆς Μακεδονίας, σλαβικόν, ἀφοῦ καὶ ὁ Vasmer (ἔνθ' ἀνωτ., σ. 117) θεωρεῖ αὐτὸ τουρκο-ταταρικόν, ἄλλοι δὲ θεωροῦν αὐτό, λόγῳ τῆς λατινικῆς καταλήξεώς του-atus βλαχικόν, τῆς ὑπάρξεως μάλιστα Βλάχων εἰς τὴν περιοχὴν μαρτυρουμένης καὶ ἐκ τοῦ τοπωνυμίου τοῦ Τυπικοῦ «ὁ Σωτὴρ τῶν Βλάχων», χωρίον δηλονότι ὀνομαζόμενον «Σωτὴρ» καὶ κατοικούμενον ὑπὸ Βλάχων;

XXIII, 111-119: Noms de lieux bulgares dans un itinéraire brugeois du XIVe siècle.

Ἡ σ. ἐξετάζει 16 τοπωνύμια ἐκ Βουλγαρίας, Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος, εὑρισκόμενα μεταξὺ πολλῶν ἄλλων εἰς Ὁδοιπορικὸν διὰ προσκυνητὰς τῶν Ἱεροσολύμων, συγγραφὲν τὸ 1380 ὑπὸ ἀγνώστου Φλαμανδοῦ εἰς Bruges, εὑρισκόμενον εἰς ἀντίγραφον τοῦ 1500 εἰς τὸν κώδικα 13 τῆς πανεπιστημιακῆς Βιβλιοθήκης τῆς Γάνδης καὶ ἐκδοθὲν τὸ 1857 εἰς τὰς Βρυξέλλας ὑπὸ τοῦ Πολωνοῦ γεωγράφου Joachim Lelewel.

Μερικὰ μόνον ἐκ τῶν δυσταυτίστων εἴτε λόγῳ γλωσσικῆς παραμορφώσεώς των εἴτε

καὶ λόγῳ μεταφράσεών των ὑπὸ τοῦ ἀρχικοῦ συγγραφέως τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τοῦ 1380 ἢ τοῦ ἀντιγραφέως τοῦ 1500 ἠμπόρεσε νὰ ταυτίση καὶ ὄχι πάντοτε ἐπιτυχῶς ὁ ἐκδότης τοῦ Ὁδοιπορικοῦ Lelewel καὶ ἡ σ. μας ἄλλοτε διορθώνει τὰς ἐσφαλμένας ταυτίσεις καὶ ἄλλοτε ἐπιχειρεῖ μετὰ πιθανότητος ἐπιτυχίας νὰ ταυτίση τὰ ἀταύτιστα τοπωνύμια.

Τὸ ὀλίγον αὐτὸ ὁλικὸν τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας καὶ τῆς τοπωνυμίας τῶν Βαλκανίων εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρουν εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν Βαλκανίων, δὲν στερεῖται ἱστορικῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἐπισημαίνει καταλλήλως ἡ συγγραφεύς.

XXIV, 595-599: Un évêché peu connu en Thrace orientale-Πέρβερις.

Ἡ σ. ἐξετάζει μίαν ἐπισκοπήν, ὀνομαζομένην Πέρβερις καὶ ἀναφερομένην εἰς τὸν Βίον Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), εἰς τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Βίου ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου, εἰς τὴν Notitia Episcopatum τῶν Ἰσαύρων καὶ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Συμφώνως πρὸς τὰ δεδομένα τῶν πηγῶν τούτων τοποθετεῖ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην καὶ ἀνατολικῶς ἢ βορείως τῆς Σηλυμβρίας.

Παρ' ὅλον ὅτι ὁ V. Beševliev καὶ ὁ D. Detschew ἐθεώρησαν τὸ ὄνομα Πέρβερις ὡς θρακικὸν λόγῳ τοῦ εἰς πολλὰ θρακικὰ ὀνόματα ἀπαντωμένου προφύματος περ-(Πέρινθος Περκώτη, Πέρνη κ.ἄ.), ἡ σ. μας προσπαθεῖ νὰ ἐτυμολογήση αὐτὸ ὡς σλαβο-βουλγαρικόν, ἰχνηλατοῦσα τὸ πρόφυμα αὐτοῦ περ- καὶ τὴν ρίζαν αὐτοῦ -βερ- εἰς βουλγαρικὰ τοπωνύμια-ἕκαστον ὅμως τούτων χωριστά, ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ρηχίνων Σλάβων Περ-βούνδου *(ἂν καὶ τοῦτο μὲ τὴν κατάληξιν -bundus δὲν φαίνεται σλαβικόν)*.

Ὑποστηρίζει τὴν ἐτυμολογίαν της μὲ πληροφορίας πηγῶν (Προκόπ., Περὶ Γοτθ. πολ. III, 38 - A. Tougard, De l'histoire profane κτλ., παρ. 72) περὶ σλαβικῆς ἐπιδρομῆς κατὰ τῆς Τοπείρου τὸ 549 καὶ περὶ ὑπάρξεως σλαβικῶν φυλῶν εἰς τὴν περιοχήν τῆς Βιζύης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Περβούνδου, ὡς καὶ μὲ τὴν φράσιν τοῦ Βίου τοῦ Μαξίμου «Πέρβερις οὕτω πως γλώσσῃ βαρβάρῳ ὁ τόπος ὠνόμασται» (P. Gr. XC, col. 96), διατεινομένη ὅτι «βάρβαρος» οὐδέποτε ὠνομάσθη ἡ θρακικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ πάντοτε ἡ σλαβική.

Ἄνκαι κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα ἡ θρακικὴ δὲν ἠκούετο πλέον ὁμιλουμένη καὶ δὲν ἀνεγνωρίζετο ὡς τοιαύτη, ἐνῶ ἠκούετο ὁμιλουμένη ἡ σλαβικὴ καὶ ἀνεγνωρίζετο ὡς τοιαύτη καὶ «βάρβαρος» ἐχαρακτηρίζετο πᾶσα ἄγνωστος γλῶσσα ἢ λέξις, ὡς τὸ Πέρβερις.

Ἐν τέλει ἡ σ., συγκρίνουσα τοὺς διαφόρους Καταλόγους Ἐπισκοπῶν ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος, διαπιστώνει ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Πέρβερις δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα (εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους καὶ εἰς τὸν Κατάλογον τοῦ Ἐπιφανίου δηλονότι), ὑπάρχει ὅμως εἰς τὸν Κατάλογον τῶν Ἰσαύρων τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ ἐξηφανίσθη, λίαν πιθανῶς, κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Κρούμου καὶ τοῦ Ὁμουρτὰγ καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Θωμᾶ τοῦ Σλάβου. *(Περίεργον, ὅτι Σλάβοι κατέστρεψαν ἐπισκοπὴν φέρουσαν σλαβικὸν ὄνομα!)*.

XXV, 467-474: Caractère des sources byzantines sur la toponymie balkanique jusqu'au XIIe siècle.

Ἡ σ. κάμνει ἐπισκόπησιν τῶν τοπωνυμικῶν καὶ γεωγραφικῶν πληροφοριῶν τῶν βυζαντινῶν πηγῶν ἐντὸς τῶν πλουσίων εἰς ἀναστατώσεις καὶ ἀναδιοργανώσεις χρονικῶν περιόδων 6ου-7ου καὶ 11-12ου αἰῶνος, αἱ ὁποῖαι ἄφησαν τὰ ἴχνη των εἰς τὰς γεωγραφικὰς πληροφορίας τῶν βυζαντινῶν πηγῶν.

Κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων περιόδων χρονικὸν διάστημα αἱ γεωγραφικαὶ πληροφορίαι τῶν πηγῶν εἶναι συγκεχυμέναι, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῶν κατόπιν τῆς ἱδρύσεως τοῦ Βουλ-

γαρικοῦ Κράτους διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων, ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν Θεμάτων καὶ τῆς ἀρχαϊζούσης τάσεως πολλῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποδίδουν τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς των.

Εἰς ταῦτα προστίθεται δι' ὅλας τὰς περιόδους ἡ τάσις τῶν βυζαντινῶν πηγῶν νὰ ὀνομάζουν μίαν γεωγραφικὴν περιοχὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν κατοίκων της καὶ ὁ συντηρητισμὸς τῶν 'Επισκοπικῶν Καταλόγων νὰ διατηροῦν καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπάρχουν πλέον εἰς τὴν ἐποχήν των.

Ἐκτὸς τούτων αἱ ἀφηγηματικαὶ βυζαντιναὶ πηγαὶ δίδουν πληροφορίας σχετικὰς πρὸς τὰ μεγάλα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γεγονότα καὶ προσέχουν περισσότερον τὰς πλησίον τῆς πρωτευούσης περιοχὰς καὶ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ὁδούς, ἐνῶ αἱ περιφερειακαὶ περιοχαὶ μόνον περιστασιακῶς προκαλοῦν τὴν προσοχήν των καὶ ἀναφέρονται. Οὕτως ἀναφέρονται κατωκημέναι περιοχαὶ κατὰ μῆκος τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βελιγραδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ μῆκος τῆς Θρακικῆς παραλίας πρὸς τὸ Αἰγαῖον καὶ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ τῆς θρακικῆς παραλίας πρὸς τὸν Εὔξεινον, ἐνῶ μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους πολὺ ὀλίγαι εἶναι αἱ γεωγραφικαὶ πληροφορίαι ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Ἄνω Μοισίας.

Παραδόξως περισσότερον ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου προσέχουν οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι τὴν παραλίαν τῆς 'Αδριατικῆς, ἀλλ' αἱ γεωγραφικαὶ πληροφορίαι περὶ αὐτῆς αὐξομειοῦνται πληθυνόμεναι ἰδίως μὲ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Νορμαννῶν καὶ τὰς ἐκστρατείας τοῦ Βασιλείου Β' κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα. 'Από τοῦ 12ου αἰῶνος ἀρχίζουν νὰ ἐμφανίζονται αἱ γεωγραφικαὶ καὶ τοπωνυμικαὶ πολύτιμοι πληροφορίαι τῶν αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων καὶ τῶν Τυπικῶν μονῶν, αἱ ὁποῖαι πολλαπλασιάζονται διὰ τὴν Χαλκιδικήν, τὴν 'Ανατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Θράκην μὲ τὰ ἔγγραφα τῶν Μονῶν τοῦ Ἄθω κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα.

Φυσικὰ ἡ σ. συνοδεύει τὰς παρατηρήσεις της μὲ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφερθοῦν ἐνταῦθα, προβαίνουσα ἀκόμη καὶ εἰς κοπιώδεις στατιστικὰς ἐκτιμήσεις, πόσας φορὰς π.χ. ἀναφέρεται ἡ 'Αδριανούπολις καὶ πόσας τὸ Δυρράχιον.

Ἡ ἐργασία της, χωρὶς νὰ προσφέρῃ πολλὰ νέα πράγματα, εἶναι κατατοπιστική, ἰδίως διὰ μὴ Βυζαντινολόγους.

XXVI, 167-172: Les voies romaines dans les régions bulgares à l'époque medievale.

Ἡ σ. παρακολουθεῖ τὴν τύχην τοῦ ρωμαϊκοῦ ὁδικοῦ δικτύου εἰς τὴν Βαλκανικήν, ὡς τοῦτο εἶναι γνωστὸν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας ἐκ τῶν ρωμαϊκῶν 'Οδοιπορικῶν (itineraria) καὶ ἐκ τῶν κατὰ τόπους ἀνευρεθέντων χιλιομετρικῶν λίθων (miliaria), καὶ καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα. 'Επισημαίνει περιόδους παραμελήσεως αὐτοῦ καὶ καταστροφῶν αὐτοῦ ἐκ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, σημειώνει διακλαδώσεις αὐτοῦ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Θράκην, ἀναφέρει τὸν ρόλον τῶν διακλαδώσεων αὐτῶν ἀπὸ στρατιωτικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἀπόψεως καὶ ὑπογραμμίζει τὸν ἱστορικὸν ρόλον τῶν μεγάλων ὁδικῶν ἀρτηριῶν Σιγγηδόνος-Κωνσταντινουπόλεως καὶ 'Εγνατίας, καὶ τῶν χρησιμοποιουμένων διακλαδώσεων τῶν ἀρτηριῶν αὐτῶν. Παρακολουθεῖ κατόπιν τὰς ὁδούς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν ὀροσειρὰν τῆς Ροδόπης μὲ τὴν πεδιάδα τῆς Θράκης, μὲ τὰς κοιλάδας τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Στρυμόνος καὶ μὲ τὸ Αἰγαῖον, ὡς καὶ τὰς ὁδούς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Σερβίας καὶ ἐκθέτει τὸν ρόλον των εἰς τὴν 'Ιστορίαν.

Τὸ γενικὸν συμπέρασμα της εἶναι, ὅτι τὸ ὁδικὸν ρωμαϊκὸν δίκτυον εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐχρησιμοποιήθη καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα, ὡς συνδέον τὰ στρατηγικὰ σημεῖα καὶ τὰς ὀχυρώσεις, ἀλλ' ἡ χρησιμοποίησίς του ἦτο περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἐντατικὴ κατὰ τόπους καὶ περιόδους ἀναλόγως πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ στρατιωτικὰ γεγονότα, οἱ ἐνδιά-

μεσοι παλαιοὶ σταθμοί του ἐξηφανίσθησαν, πλὴν τῶν μεγάλων κέντρων, καὶ ἡ κατάστασις τῶν ὁδῶν του, ἀφεθεῖσα, ἰδίως εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς τὴν φροντίδα ὑποδούλου πληθυσμοῦ, ἦτο ἐλεεινή, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡ κυκλοφορία εἰς αὐτὸ ἦτο δυνατή.

Ἡ στηριζομένη εἰς πλουσίαν καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπρόσιτον βουλγαρικὴν βιβλιογραφίαν χρήσιμος αὐτὴ ἐπισκόπησις πάσχει μόνον ἀπὸ ἔλλειψιν σχετικῶν χαρτῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων εἶναι δύσκολος ἡ παρακολούθησις τῶν λεγομένων.

XXVII, 15-21: La transition entre l'antiquité et l'époque ottomane: Les routes terrestres au moyen âge.

Τονίζεται ἡ σημασία τοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς Βαλκανικῆς διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐπιβιώσεως τῆς ἀρχαίας παραδόσεως εἰς τὰ μεσαιωνικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἐπισημαίνονται αἱ πηγαί, αἱ ὁποῖαι ἠμποροῦν νὰ δώσουν πληροφορίας περὶ αὐτοῦ μετὰ τὸν 4ον αἰῶνα, ὁπότε δὲν ὑπάρχουν πλέον Ὁδοιπορικὰ (itineraria) καὶ ἐξαφανίζονται οἱ χιλιομετρικοὶ λίθοι (miliaria). Εἶναι δὲ αὗται: Αἱ ἀνεπαρκῶς μελετηθεῖσαι μεσαιωνικαὶ ἐπιγραφαί, αἱ τυχὸν τοπικαὶ ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ καὶ αἱ ἀτελεῖς πληροφορίαι τῶν ἐπισήμων Χρονικῶν, συμπληρούμεναι μὲ πληροφορίας τῶν μέχρι τοῦ 10ου-11ου αἰῶνος ἀραιῶν δικανικῶν ἐγγράφων.

Ὑπογραμμίζεται ἡ σημασία τῆς ὑπάρξεως ἢ τῆς ἀπουσίας ἀρχαίων τοπωνυμίων ἔστω καὶ μὲ σλαβικὴν ἢ τουρκικὴν μορφήν, εἰς μίαν ὁδικὴν ἀρτηρίαν καὶ ἡ σημασία τῶν εἰς τὰ ρωμαϊκὰ Ὁδοιπορικὰ σημειουμένων ἀποστάσεων, ὡς καὶ μεμονωμένων τοπογραφικῶν ἐνδείξεων.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐπιχειρεῖται μία γενικὴ σκιαγράφησις τῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἀρχαίων ὁδῶν εἰς τὸν μεσαιωνικὸν βαλκανικὸν κόσμον, ἤτοι τῆς ζώνης τοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν ὁδῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τῆς ἀρτηρίας Βελιγραδίου-Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἀρτηρίας τῆς Ἐγνατίας καὶ τῶν τυχῶν των μέχρι τῆς ὀθωμανικῆς κατακτήσεως.

Ἐν γένει συμπεραίνεται ὅτι τὸ ρωμαϊκὸν ὁδικὸν δίκτυον εἰς τὰ Βαλκάνια ἐπέζησε, χρησιμοποιουμένου τμήματός του συνεχῶς καὶ τμημάτων του κατὰ καιρούς, ἀλλ' εἰς παρημελημένην κατάστασιν.

Συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταλήξει ἡ σ. καὶ εἰς τὴν προηγουμένην αὐτῆς μελέτην (XXVI).

XXVIII, 119-123: La tradition écrite des «Miracula S. Demetrii»: Plotin après Jean.

Ἡ σειρὰ τῶν μητροπολιτῶν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀβαρο-σλαβικῶν ἐπιδρομῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ παλαιὰν παράδοσιν ἐξεφώνησαν πανηγυρικὸν λόγον (Ἐγκώμιον) κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κατ' Ὀκτώβριον διηγούμενοι τὸ Μαρτύριόν του (passio) καὶ τὰ Θαύματά του (miracula), πιστεύεται (π.χ. Barišić) ὅτι εἶναι: Εὐσέβιος, Πλωτῖνος, Ἰωάννης, Παῦλος. Ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Α' Βιβλίου τῶν Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (τοῦ Β' Βιβλίου εἶναι Ἀνώνυμος), τοῦ δὲ Πλωτίνου ἔχει δημοσιεύσει τὸ 1884 εἰς τὴν Βενετίαν (Μνημεῖα Ἁγιολογικά) Ἐγκώμιον (laudatio) εἰς τὸν Ἅγιον ὁ Θεόφιλος Ἰωάννου, παραμεῖναν ἀνεκμετάλλευτον ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν.

Ἡ συγγραφεὺς συγκρίνουσα τὰ κείμενα τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Ἰωάννου εὑρίσκει ἀπὸ ἐσωτερικὰ τεκμήρια ὅτι ὁ Πλωτῖνος ἔχει ὑπ' ὄψει του τὸν Ἰωάννην καὶ ἑπομένως εἶναι μεταγενέστερος αὐτοῦ καὶ ἀποκαθιστᾶ λίαν πειστικῶς τὴν πραγματικὴν σειρὰν τῶν ἐν λόγῳ μητροπολιτῶν οὕτως: Εὐσέβιος, Ἰωάννης, Πλωτῖνος, Παῦλος, ἀφοῦ ἄλλωστε καὶ ὁ Ἰωάννης φαίνεται νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει του ὡς προκάτοχόν του τὸν Εὐσέβιον καὶ ὄχι τὸν Πλωτῖνον. Ὁ Πλωτῖνος λοιπὸν ἔρχεται μετὰ τὸν Ἰωάννην. Ἐπὶ πλέον, ἡ δέησις τοῦ Πλωτίνου πρὸς τὸν Ἅγιον εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἐγκωμίου του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων Θεσ-

σαλονικέων, αἰχμαλωτισθέντων κατὰ τὰς ἐπὶ Ἡρακλείου ἀβαροσλαβικὰς ἐπιδρομάς, ἀποδεικνύει αὐτὸν μεταγενέστερον τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν καὶ ἑπομένως καὶ τοῦ συγχρόνου πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς αὐτὰς Ἰωάννου.

Ἡ μελέτη αὐτὴ τῆς σ. ἀποδεικνύεται πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν ἔρευναν τῆς γραπτῆς παραδόσεως τῶν Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

XXIX, 494-499: Au sujet des Miracula S. Demetrii, 11, 6.

Ἡ σ. ὑποβάλλει ἐκ τοῦ Β' Βιβλίου τῶν Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰς ἀναλυτικὴν κριτικήν, διὰ πρώτην φοράν, τὸ τελευταῖον Θαῦμα, τὸ Θαῦμα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀφρικῆς Κυπριανοῦ, τοῦ συλληφθέντος ὑπὸ Σλάβων πειρατῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπελευθερωθέντος μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ ἐξετάζει τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία αὐτὴ παρουσιάζει.

Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερίας τῶν σχετικῶν συζητήσεων, ἰδοὺ αἱ σημαντικαὶ διαπιστώσεις της: Ἡ ἱστορία τοῦ Κυπριανοῦ ἔλαβε χώραν ὀλίγον πρὸ τοῦ 685, ζῶντος ἀκόμη τοῦ Κωνσταντίνου Δ' (668-685). Ὁ Κυπριανὸς εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Καρχηδόνος, ἡ ὁποία, τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ 698, δὲν εἶχεν ἀκόμη καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ὁ λόγος, ὁ ἀναγκάσας αὐτὸν εἰς τὸ ἐπικίνδυνον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ταξίδιον πρὸς Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἦτο συμμετοχὴ εἰς Συνέδριον, ἀλλὰ ἀνάγκη τῆς ἐπισκοπῆς του, ἱκανοποιηθεῖσα, ὅταν ἀπελευθερωθεὶς μετὰ διετίαν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ διεχείμασε πρῶτον εἰς Θεσσαλονίκην. Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ἀνωνύμου περὶ ἀναγέρσεως ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τοῦ εὐγνωμονοῦντος ἐπισκόπου Κυπριανοῦ μὲ μάρμαρα τοῦ συγχρόνως ἀνεγειρομένου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βίκτορος εἰς Μασσαλίαν δὲν ἔχουν ἱστορικὴν βάσιν, ἀφοῦ οὔτε λατρεία οὔτε ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὑπῆρξε ποτὲ εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἀλλ' ὁ Ἀνώνυμος ἠθέλησε νὰ μεγαλώσῃ τὴν φήμην τοῦ προστάτου τῆς πόλεώς του συνδέων αὐτὸν μὲ φημισμένους Ἁγίους τῆς Μεσογείου, ὡς ἦσαν ὁ προστάτης τῆς Μασσαλίας Βίκτωρ καὶ οἱ πολλοὶ Βίκτορες Ἅγιοι τῆς Ἀφρικῆς.

Ἐκ τῆς δευτέρας παραλλαγῆς τοῦ τέλους τῆς ἱστορίας τοῦ Κυπριανοῦ, ὅπου ὁ Ἅγιος Δημήτριος δοξάζεται ὡς ἀπελευθερωτὴς φυλακισμένων, διὰ τὴν θαυμαστὴν ἀπόδοσιν τῶν ὁποίων ὁ φύλαξ τῶν φυλακῶν ἀπορεῖ: «μήποτε καὶ αὖθις ὁ ἐκ Βουλγαρίας κλέπτης τῇ φυλακῇ ἐπεδήμησε», ἡ σ. συμπεραίνει, αὐθαιρέτως κατὰ τὴν γνώμην μας, ὅτι πρόκειται διὰ φυλακὰς τῶν Σκλαβηνιῶν τῆς Μακεδονίας καὶ οἱ προσβάλλοντες αὐτὰς Βούλγαροι εἶναι οἱ Βούλγαροι τοῦ Κοῦβερ.

Λησμονεῖ ὅμως α) ὅτι ὁ λαὸς τοῦ Κοῦβερ δὲν ἦσαν Βούλγαροι, ἀλλ' ἀπόγονοι ἀναμείκτων γάμων βυζαντινῶν αἰχμαλώτων, ἔχοντες ρωμαϊκὰς παραδόσεις καὶ νοσταλγίαν τῆς ρωμαϊκῆς πατρίδος τῶν προγόνων των προκαλέσασαν τὴν παλινόστησίν των, β) ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Κοῦβερ διαρρέοντες πρὸς Θεσσαλονίκην μετεφέροντο δι' αὐτοκρατορικῶν πλοίων ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ γ) ὅτι, ὡς ἡ ἰδία ὁμολογεῖ ἐν τέλει (σ. 499), ἡ ἐν λόγῳ παραλλαγὴ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ἀνωνύμου εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ Κυπριανοῦ καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ ἱστορία τοῦ Κυπριανοῦ ἀποσκοποῦν νὰ παρουσιάσουν τὸν Ἅγιον ὡς παγκόσμιον σωτῆρα αἰχμαλώτων ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Σλάβων, ἑπομένως δὲν ἔχουν ἱστορικὴν βάσιν, ὅπως δὲν εἶχε κατὰ τὴν ἰδίαν προηγουμένως ἱστορικὴν βάσιν ἡ ἱστορία ναοῦ καὶ λατρείας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰς τὴν Ἀφρικήν.

XXX, 161-169: Les légendes de Saint Démètrius dans les textes byzantins et slaves.

Ἡ σ. παρακολουθεῖ μὲ παραδείγματα τὴν περὶ Ἁγίου Δημητρίου παράδοσιν εἰς τὰ σλαβο-βουλγαρικὰ κείμενα. Ἀρχίζουσα ἀπὸ τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Ἁγίου, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Κλήμεντα Ἀχρίδος, ἀπὸ τὴν Συλλογὴν Γερμανοῦ καὶ τὴν Συλλογὴν Ζωγράφου,

εὑρίσκει ὅτι ἡ μεγάλη διάδοσις τῶν κειμένων αὐτῶν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ ταῦτα στηρίζονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς ἀρχαιότερα βουλγαρικὰ ἢ ἑλληνικὰ τοιαῦτα.

Οὕτω τοιαῦτα εἶναι: Τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Τζαμπλάκωνος τοῦ 15ου αἰῶνος, τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Δημητρίου Καντακουζηνοῦ, τὸ μεταγενέστερον τούτου καὶ πολὺ διάφορον Ἐγκώμιον τοῦ Βλαδισλάβου τοῦ Γραμματικοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι παρὰ δουλικὴ μέχρις ἀσαφείας μετάφρασις τοῦ Λόγου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σταυρακίου τοῦ 13ου αἰῶνος.

Ἔρχονται κατόπιν αἱ ἀνώνυμοι Διηγήσεις τῶν Συναξαρίων, τῶν ὁποίων τὸ κοινὸν χαρακτηριστικόν, ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων, ἀνάγει τὰς ρίζας των εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Εἰκονομαχίας, καὶ ἡ σπουδαιοτέρα ὅλων σλαβικὴ Συλλογὴ τοῦ μητροπολίτου Ρωσίας Μακαρίου τοῦ 16ου αἰῶνος. Εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸν «Θησαυρὸν» τοῦ Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου ἐμφανιζόμενον λαϊκὸν εἶδος Ἀφηγήσεων περὶ Ἁγίου Δημητρίου πρέπει νὰ ἐνταχθῇ ὁ μετὰ τὸν 10ον αἰῶνα καὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἀράβων συνταχθεὶς Ἀπόκρυφος Βίος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, μαρτυρουμένης οὕτω τῆς προσαρμογῆς τῆς περὶ Ἁγίου Δημητρίου παραδόσεως πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ὑποδουλωμένων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς.

Ἡ σ. ὁμολογεῖ ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν σλαβικῶν αὐτῶν κειμένων δὲν εἶναι παρὰ ἢ συμπιλήματα ἑλληνικῶν, ἀκόμη καὶ παλαιοτέρων σλαβικῶν, κειμένων ἢ πισταὶ μεταφράσεις ἑλληνικῶν προτύπων καὶ συνεπῶς ἄνευ ἱστορικῆς ἀξίας. Εἶναι ὅμως χρήσιμα τὰ σλαβικὰ αὐτὰ κείμενα διὰ τὸν ἔλεγχον ὡρισμένων σκοτεινῶν χωρίων, ἰδίως τῶν Θαυμάτων, τῆς γραπτῆς περὶ Ἁγίου Δημητρίου παραδόσεως καὶ ἐνδιαφέροντα διὰ τὰς παραλλαγάς των εἰς ἐθνικὰ ὀνόματα καὶ γεωγραφικοὺς ὅρους.

XXXI, 179-188: Un manuscrit inconnu de la vie de St. Jean-Vladimir.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωάννου-Βλαδιμήρου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Κεδρηνὸς-Σκυλίτζης, περισσότερον γνωστὴ ἀπὸ τὴν λατινικὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἱερέως τῆς Διοκλείας, ἀντλήσαντος λίαν πιθανῶς ἐξ ἀπολεσθέντος βουλγαρικοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου-Βλαδιμήρου, τοῦ συνταχθέντος ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐμφανίζεται πολὺ ἀργότερον εἰς Συλλογήν, τυπωθεῖσαν τὸ πρῶτον εἰς Βενετίαν τὸ 1690 καὶ ἔκτοτε ἀνατυπωθεῖσαν πολλάκις (1741, 1774, 1858), ὡς «Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως καὶ μεγαλομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ...», ὁ συντάκτης τῆς ὁποίας Κοσμᾶς συνέταξεν αὐτήν, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Νοβάκοβιτς, ὁ ἴδιος, ἀκολουθήσας προφορικὴν παράδοσιν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει χειρόγραφον πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1690.

Ἡ σ. ὅμως ἀνεγνώρισεν εἰς τὸν δημοσιευθέντα τὸ 1946 Κατάλογον Χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης Λένιν τῆς Μόσχας, εἰς τέσσαρα φύλλα, τῶν ὁποίων δημοσιεύει φωτοτυπίαν καὶ μεταγραφήν, ἀπόσπασμα ἑλληνικοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου-Βλαδιμήρου, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον δὲν διαφέρει βεβαίως ἐκείνου τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων τοῦ 1741 καὶ 1858, ἀλλ' ἐὰν τὸ χειρόγραφόν του εἶναι, ὅπως πιστεύει, λόγῳ τῶν πολλῶν λαθῶν του, τοῦ τέλους τοῦ 16ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος, ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπῆρχε γραπτὴ παράδοσις τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου-Βλαδιμήρου πρὸ τῆς ἐντύπου ἐκδόσεώς του τοῦ 1690, ὁ δὲ Βίος τοῦ χειρογράφου τῆς Μόσχας δὲν εἶναι παρὰ ἑλληνικὴ παραλλαγὴ ἑνὸς βουλγαρικοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου, πολὺ διαφόρου τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ἱερέως τῆς Διοκλείας.

Αἱ πληροφορίαι της ἐνδιαφέρουν βεβαίως τοὺς σλαβολόγους, ἀλλὰ τοὺς ἱστορικοὺς θὰ ἐνδιέφερεν ὁ λόγος, ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἁγιοποιήσεως τοῦ Ἰωάννου Βλαδιμήρου.

XXXII, 225-230: Une manifestation de solidarité culturelle parmi les populations du sud-ouest balkanique au XVIIe siècle.

Ἐκκινοῦσα ἀπὸ τὴν παρατηρουμένην ἐμπορικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἄνθησιν τῶν νο-

τιοδυτικῶν περιοχῶν τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἡ σ. διαπιστώνει ἐνδείξεις διαμορφώσεως κοινοῦ πολιτισμοῦ μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶς συνεργαζομένων ἐθνοτήτων τῶν περιοχῶν αὐτῶν καὶ διαμορφώσεως ἑνὸς σταδίου προαναγγέλοντος ἀφύπνισιν ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Τὴν ἤδη πρὸ ἑξηκονταετίας παρατηρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γιόρνταν Ἰβάνωβ ἑλληνο-βουλγαρικὴν ἀμοιβαίαν ἀνοχὴν καὶ φιλολογικὴν συνεργασίαν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος καὶ εἰς τὰς Μονὰς τοῦ Ἄθω θέλει νὰ ἐνισχύση ἡ σ. διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου-Βλαδιμήρου, θέματος τῆς προηγηθείσης μελέτης της (XXXI), εἰς τὴν ὁποίαν ἐπανέρχεται ἀκόμη καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ διὰ τῆς ὁποίας πιστεύει ὅτι ἀπεδείχθη ἡ ὕπαρξις βουλγαρικῶν προτύπων, μεταφρασθέντων εἰς τὴν βουλγαρικὴν πρὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου-Βλαδιμήρου εἰς τὴν Βενετίαν τὸ 1690, ὅπως καὶ θεωρεῖ τὴν λατρείαν τοῦ Ἁγίου τούτου ὑπὸ Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀλβανῶν καὶ Βλάχων ὡς ἐκπροσωποῦσαν δι' ἑκάστην ἐκ τῶν ἐθνοτήτων τούτων λαϊκὸν ἐθνικὸν χριστιανικὸν ἰδανικόν, προαναγγέλλον τὴν ἀφύπνισιν τῆς ἐθνικῆς των συνειδήσεως.

Πῶς ὅμως ἕνα κοινὸν χριστιανικὸν ἰδανικὸν προαναγγέλει τὴν ἀφύπνισιν χωριστῶν ἐθνικῶν συνειδήσεων καὶ δὲν ἐκπροσωπεῖ ἁπλῶς τὴν κοινὴν μοῖραν ὑποδούλων χριστιανικῶν ἐθνῶν, εἶναι αἴνιγμα.

XXXIII, 79-85: Vasil Zlatarski et son héritage scientifique.

Ἡ σ. ἀνασκοπεῖ τὴν βιογραφίαν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ γνωστοῦ Βουλγάρου ἱστορικοῦ Βασιλείου Ζλατάρσκι, θανόντος τὴν 15.12.1935. Ἐπισημαίνομεν μερικὰ σημεῖα μόνον ἐκ τῆς ἀνασκοπήσεως αὐτῆς: Τὰς σπουδάς του εἰς Ρωσίαν καὶ Γερμανίαν, τὰς πρώτας του μελέτας, τὰ ἀρχαιολογικά του ἐνδιαφέροντα, τὴν ἀκαδημαϊκὴν σταδιοδρομίαν του, τὰ ἀρχαιολογικά του ἄρθρα, τὰ ἱστορικά του ἄρθρα καὶ τὴν μακρὰν ἀπασχόλησίν του μὲ τὴν Ἱστορίαν τῆς Βουλγαρίας, ὡς καὶ τὴν σταδιακὴν δημοσίευσιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν δύο μερῶν τοῦ πρώτου τόμου μέχρι τοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του δημοσιευθέντος τρίτου τόμου.

Ἡ σ. παραπονεῖται ὅτι ὁ Ζλατάρσκι δὲν κατέλαβεν ἐπαξίαν αὐτοῦ θέσιν μεταξὺ τῶν εὐρωπαίων ἱστορικῶν, ἄνκαι ἐτιμήθη ὑπὸ πολλῶν Ἀκαδημιῶν καὶ Ἐπιστημονικῶν Ὀργανισμῶν (σ. 84: cependant, dans les milieux scientifiques de l'Occident, il n'avait pas obtenu la place qui aurait dû être la sienne) καὶ ὁμολογεῖ ὅτι σήμερον θεωρεῖται πεπαλαιωμένος, ἡ δὲ μεθοδολογία του καὶ ἡ ἔκθεσίς του τῶν ἱστορικῶν γεγονότων χρήζουν διορθώσεων καὶ συμπληρώσεων (σ. 85: aujourd'hui, près des quarante ans après sa mort, on ne peut plus dire que tous les résultats auxquels il a abouti pouvent être infailliblement acceptés. Il y a certainement pas mal des choses à reprendre et à ajouter dans sa methodologie aussi bien que dans l'exposé des faits).

Νομίζομεν ὅτι ὁ Ζλατάρσκι ἔτυχεν αὐτὴν τὴν φορὰν δικαίας κρίσεως.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Politico-Historical Works of Symeon Archbishof of Thessalonica (1416/7 to 1429). Critical greek text with introduction and commentary by David Balfour, Wien 1979, Wiener Byzantinische Studien Band XIII. (Oesterreichische Akademie der Wissenschaften. Kommission für Byzantinistik. Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien).

Ὁ συγγραφεύς, θεολόγος καὶ ὄψιμος ἱστορικὸς μεσαιωνικῶν χρόνων, συλλέγει ἀνέκ-